

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Filozofická fakulta

Katedra klasické filologie

Kateřina Dřevikovská

Trest, odplata a pomsta v řeckých mýtech

Bakalářská diplomová práce

Vedoucí práce: PhDr. Noemi Sklenářová

OLOMOUC 2010

Prohlašuji, že jsem svou bakalářskou diplomovou práci vypracovala zcela samostatně a použila jen uvedených pramenů, literatury a internetových stránek.

V Olomouci dne 11. 5. 2010

vlastnoruční podpis

Děkuji PhDr. Noemi Sklenářové za odborné vedení mé bakalářské diplomové práce a za poskytnuté konzultace a rady.

vlastnoruční podpis

Obsah

1. Úvod	s. 1
2. Příčiny trestů	s. 3
2. 1. Žárlivost	s. 4
2. 2. Vražda	s. 10
2. 3. Urážka a zneuctění boha	s. 12
2. 4. Nedodržení slova nebo porušení nařízení	s. 19
2. 5. Ztráta počestnosti	s. 21
3. Typologie trestů	s. 24
3. 1. Smrt	s. 24
3. 2. Mučení a tělesné tresty	s. 29
3. 3. Napadení blízkého	s. 31
3. 4. Proměna	s. 33
3. 5. Vyhnanství	s. 36
3. 6. Potupa	s. 37
3. 7. Podsvětní tresty	s. 40
3. 8. Prokletí	s. 48
3. 8. 1. Prokletí Laiova rodu	s. 44
3. 8. 2. Prokletí Pelopova rodu	s. 47

4. Tresty podle postavení viníků	s. 53
5. Bohové spojení s pojmem trestu, odplaty a pomsty	s. 58
5. 1. Erýnie	s. 58
5. 2. Diké	s. 60
5. 3. Nemesis	s. 60
6. Závěr	s. 61
7. Použité prameny, literatura a internetové stránky	s. 64
7. 1. Prameny	s. 64
7. 2. Literatura	s. 64
8. Seznam obrazových příloh	s. 66
9. Resumé	s. 71
10. Anotace	s. 72

1. Úvod

Ve své bakalářské práci se budu zabývat odplatou, trestem a pomstou v řeckých mýtech. Toto téma jsem si zvolila proto, že v české literatuře neexistuje žádná publikace, která by se těmito pojmy souhrnně zabývala, a ani zahraniční literatura se nezabývá trestem přímo v řeckých mýtech. Přitom si myslím, že fenomén trestu, odplaty a pomsty je velmi důležitý, protože se v řeckých mýtech objevuje poměrně často, a někdy tvoří i základní stavební kámen některých mýtů, od něhož se pak rozvíjí další příběh.

Mým cílem bude zaměřit se na to, v jaké podobě se tresty v řeckých mýtech objevovaly a jaké byly jejich nejčastější příčiny. Pokusím se tresty kategorizovat a jednotlivé případy mytologických námětů, v nichž se trest objevuje, se budu snažit podle těchto kategorií roztrždit.

Protože se nám řecké mýty dochovaly především z antické literatury a řeckých dramát, budu čerpat právě z těchto pramenů. A to z dramát tří řeckých tragiků, Aischyla, Sofokla a Eurípida, dále z Homérových eposů *Ílias* a *Odyseia*, z Pausaniova *Putování po Řecku* a Ovidiových *Metamorfóz*. Především tragédie pro mě byly zdrojem mnoha mytologických příběhů spojených s trestem, odplatou a pomstou, a to z toho důvodu, že ústřední otázkou, kterou se řecká tragédie zabývala, byla otázka lidské viny,¹ za kterou musel zákonitě následovat trest.

Ze sekundární literatury budu nejvíce využívat souhrnné publikace o řecké mytologii od Karla Kerényho, Roberta Gravesa a Vojtěcha Zamarovského. K osvětlení celkového života řecké společnosti a do ní se promítajících mýtu mi také velmi dopomohla publikace Ladislava Vidmana *Od Olympu k Pantheonu*. Ostatní publikace, které ve své práci využiji, mají

¹ Dethlefsen, T.: *Oidipus a hádanka života*. Praha 2006, s. 38.

spíše doplňkový charakter a mého tématu se týkají pouze okrajově, nicméně některé informace jsem z nich využila.

Protože u některých mytických příběhů se objevuje hned několik verzí od různých autorů, jejichž společné shrnutí by v textu působilo spíše rušivě než kompaktně, budu se povětšinou držet jedné, nejvíce známé verze. Pokud však některá jiná verze bude obsahovat důležitou či zajímavou informaci, zmíním ji v textu, popřípadě v poznámkách.

Koncepčně jsem práci rozdělila, kromě povinných částí (úvod, závěr, seznam pramenů a literatury, přílohy, resumé) celkem na 4 kapitoly. V první se budu nejprve věnovat nejčastějším příčinám trestů a pomsty v řecké mytologii, v druhé pak vytyčím nejčastější podoby trestů. V obou těchto kapitolách budu příčiny a podoby trestů hodnotit podle jejich nejčastějšího výskytu a rozebírat je na konkrétních příkladech. V kapitole o typologii trestu se budu poměrně podrobně zabývat motivem prokletí, jehož typickým příkladem je rod Láioův a Pelopův. K této podkapitole jsem využila bohaté pramenné základny. Těmito tématy se totiž zabývali všichni tři nejznámější řečtí dramatikové. Ve třetí kapitole popíšu, kdo všechno byl v řeckých mýtech trestán a poslední kapitolu věnuji bohům spojeným s pojmem trestu, odplaty a pomsty.

Transkripci jmen a zeměpisných názvů sjednotím podle *Encyklopedie antiky* a podle knihy *Bohové a hrdinové antických bájí* od Vojtěcha Zamarovského.

2. Příčiny trestů

Řecké mýty měly ve své době sloužit především k tomu, aby ty, kdo se s nimi seznámili, poučily a vedly je ke správným mravním hodnotám. Mýtus tedy byl spojen s moralizující tendencí.² Pokud se mytologické postavy těmito mravními hodnotami neřídily nebo z nich nějakým způsobem vybočovaly, muselo následovat potrestání. Jedině tak si lidé, naslouchající mýtům, mohli uvědomit, kde se stala chyba, jakou měla podobu a především jaké důsledky. Pak mohli pochopit, že to chyba byla a snažit se o to, aby oni takový omyl neudělali. Mýty tak byly jakýmsi poučením o správném způsobu života po mravní stránce.

Náboženství a morálka byly na sobě původně nezávislé. Potom si ale člověk promítl do božského světa potřebu sociální spravedlnosti, a tak se bohové, později i héroové, začali chovat jako obyčejní lidé. Zákonitě tedy dělali i stejné chyby a následně za ně byli trestáni. Lidé tak získali jakýsi pocit odvahy a nové jistoty, že ona sociální spravedlnost opravdu existuje.³ V raně řeckém myšlení byla úspěšná pomsta řádným soudním úkonem, který dokazoval, že svět běží ve správných kolejích. Pomsta v mýtech dávala lidem pocit, že právo vítězí.⁴

Mýtus byl pro řeckého člověka životní potřebou.⁵ „*Náboženství prostupovalo celý život antického člověka, bylo pevně spjato s životem řecké společnosti, bylo jeho neodmyslitelnou součástí, tmelem, jenž lidské společenství spojoval dohromady a zaručoval dodržování základního právního a morálního kodexu.*“⁶ Řekové si vytvořili nauku o ctnostech a

² Encyklopedie antiky. Praha 1973, s. 403-404.

³ Dodds, E. R.: Řekové a iracionálně. Praha 2000, s. 41.

⁴ Pippin Burnett, A.: Revenge in attic and later tragedy. California 1988, s. 65.

⁵ Kramer, S. N.: Mytologie starověku. Praha 1977, s. 190.

⁶ Vidman, L.: Od Olympu k Panteonu. Praha 1986. s. 7.

jejich hierarchii, věděli, že po vině následuje trest, a razili zásadu, že člověk nemá překročit míru.⁷

Aby se tato moralizující funkce mýtu zdůraznila, objevuje se v řeckých mýtech motiv opakování. Jedna chyba se tudíž může projevit v několika příbězích s postavami, které spolu nemají nic společného. Toto pochybení mívá pak často i stejné důsledky, tedy i stejný nebo alespoň podobný trest.

V této kapitole tedy vymezím příčiny trestů, tzn. chyby a mravní vybočení, které se objevují v řeckých mýtech nejčastěji, a naznačím také jejich následné potrestání.

2. 1. Žárlivost

Jednou z velmi častých příčin trestů byl fenomén žárlivosti, tedy klasický problém, kdy se postava zamilovala do někoho, kdo ji odmítal, ať už proto, že miloval někoho jiného, nebo že se mu jeho ctitel z jakékoliv příčiny nezamlouval. Velmi významnou úlohu nabývala žárlivost také v nevěře.

Na prvním místě je nutno zmínit samotnou manželku vládce bohů Héru. Její vztah s manželem byl poměrně komplikovaný a často nebylo jasné, kdo má v jejich manželství vůdčí roli. Problémy nastávaly o to více, že Zeus velmi rád vyhledával společnost jiných žen. Mezi jeho milenky patřily jak bohyně Themis, Eurynomé, Mnemosyné, Déméter, Persefoné a Létó,⁸ tak smrtelné ženy jako Danaé, Alkména a Semelé.⁹ Hérá se tak stala mistryní v trestání Diových milenek, popřípadě jeho nemanželských potomků. K trestům ráda využívala různých intrik, pastí a úskoků, kterými většinou docílila kýžené pomsty. Často se také uchýlovala k ponižování samotného Dia, ovšem v tomto musela být opatrná, protože si byla vědoma, že Zeus by se jí mohl snadno odplatit svými blesky.¹⁰

⁷ Vidman, L.: Od Olympu k Panteonu. Praha 1986, s. 120.

⁸ Eliade, M.: Dějiny náboženského myšlení I. 3. vyd. Praha 2008, s. 262.

⁹ Homér, Ílias, XIV 318-327.

¹⁰ Zamarovský, V.: Bohové a hrdinové antických bájí. 6. vyd. Praha 2005, s. 265.

Ve svých trestech vůči Dioovým milenkám byla Héra velice vynalézavá a málokdy se stalo, že by svou odplatu na někom zopakovala. Bohyni Létó potrestala tím, že neměla najít kousek pevné země k porodu Dioových dětí Apollóna a Artemidy. Navíc na ni ještě poštvala hada Pýthóna, který ji měl neustále pronásledovat.¹¹ S dcerou říčního boha Aisópa, Aigínou, zplodil Zeus syna Aiaka. Toho Héra potrestala tím, že na Oinónu, ve které vládnul, poslala hada, který do tamějšího potoka nakladl tisíce vajíček a zkazil tak vodu. V Oinóně nastala neúroda, hladomor a žízeň a všichni její obyvatelé tak byli předurčeni k záhubě.¹² V případě dcery thébského krále Kadma, Semelé, byla Héra ještě vynalézavější. Protože Semelé navštěvoval Zeus poměrně často, rozhodla se ji Héra úplně zahubit. Proměnila se v její starou chůvu a na její přemlouvání dívka požádala Dia, aby k ní sestoupil v podobě, v jaké přichází k Héře. Ještě před tím jí musel slíbit, že jí splní cokoli na světě. I přes Diovy protesty si Semelé stála na svém, a tak se nakonec stalo to, co Héra svými intrikami předpokládala, totiž že Zeus dívku sežehl svým bleskem a usmrtil ji. Zachránil alespoň jejich nedonošeného synka Dionýsia, kterého si vložil do stehna a v pravý čas porodil.¹³ Ani Dionýsios však neunikl Héřině hněvu. Poslala na něj totiž Títány, kteří ho roztrhali a kusy jeho těla vařili v kotli.¹⁴ Nymfu Échó zase Héra zbavila řeči, protože ji zdržovala, když měl Zeus u sebe nějakou milenkou.¹⁵

Častým objektem Héřiny pomsty byl také Héraklés, kterého měl Zeus s dcerou tírynthského krále Alkménou. Se mstěním začala, ještě než se narodil, protože pozdržela jeho porod, aby se nestal thébským králem, ale žil jako pouhý otrok.¹⁶ Hned do kolébky mu poslala dva hady, kteří ho měli

¹¹ Zamarovský, V.: Bohové a hrdinové antických bájí. 6. vyd. Praha 2005, s. 250.

¹² Graves, R.: Řecké mýty. Praha 2004, s. 214.

¹³ Zamarovský, V.: Bohové a hrdinové antických bájí. 6. vyd. Praha 2005, s. 391.

¹⁴ Ovidius, Proměny, s. 92-94.

¹⁵ Tamtéž, s. 95-96.

¹⁶ Homér, Ílias, XIX 106-124.

zabít. Héraklés však už jako malý prokázal svou sílu a hady zardousil.¹⁷ Snad nejvíce ho zranila potom, co se oženil s Kreóntovou dcerou Megarou a prožíval šťastné chvíle. Hérá na něj poslala bohyni šílenství Lyssu, která způsobila, že Héraklés zešlel.¹⁸ V amoku se domníval, že jeho děti jsou dětmi jeho nepřítele Eurysthea a zabil je vlastní rukou, poté vztáhl ruku i na Megaru. Býval by zabil i otce, ale Pallas Athéna z něj jeho krvelačný běs vyrazila.¹⁹ Později proti němu Hérá popudila také Amazonky. Když byl pak falešně obviněn, že ukradl stáda krále Euryta, vzbudila v něm takový vztek, že shodil Eurytova syna Ífita z hradeb, i přesto, že ho přišel varovat. Jeho vraždou porušil Héraklés právo pohostinství a Zeus za to na něj seslal nemoc, musel se pak nechat prodat do otroctví k lýdské královně Omfalé.²⁰ Hérá se mu tedy snažila škodit, kde se dalo. Paradoxně mu tím však pomohla k jeho velké slávě. O tom svědčí i jeho jméno, původně byl totiž pojmenován jako Alkeidés, Héraklem, tedy mužem, „skrze Héro slavným“, se začal nazývat až tehdy, když byl pronásledován Héřinou nenávistí a vykonával úkoly, které mu dal Eurystheus.²¹ Po jeho smrti ho Zeus povýšil na boha a pozval na Olymp. Hérá se s ním chtě nechtě musela usmířit a nakonec se stal jejím oblíbencem.²²

Dcera krále Bély, Lamie, vynikala nad všechny ženy krásou, ale i ona měla poměr s Diem. Hérá ji tedy za trest proměnila v příšeru, která žila v podsvětí a na svět vycházela jen v noci, aby kradla matkám děti, zabíjela je a pila jejich krev. Navíc ještě Hérá zahubila všechny děti, které Lamie s Diem

¹⁷ Eurípidés, Herákles. In: Herákles a jiné tragédie. Praha 1988, s. 87.

¹⁸ Tamtéž, s. 63-5.

¹⁹ Tamtéž, s. 69-70.

²⁰ Sofoklés, Tráchiňanky. In: Tragédie. Praha 1975, s. 413-414.

²¹ Bartoněk, A.: Odysseové na mořích historie. Praha 1976, s. 20.

²² Graves, R.: Řecké mýty. Praha 2004, s. 568.

měla.²³ Dceru říčního boha Ínacha, Íó, zase proměnila v krávu a poštvála na ni obrovského ováda, který ji svým bodáním hnal neustále kupředu.²⁴

I Zeus však uměl trestat ze žárlivosti, ovšem u své manželku k tomu neměl nikdy důvod. Boha úrodného nitra země Íasióna, do kterého se zamilovala bohyně Démétér, na níž si Zeus myslel, srazil svým bleskem.²⁵

Trest ze žárlivosti se objevuje i u dalších bohů. Například bohyně Artemis zastřelila obra Órióna, kterého milovala nejen ona, ale i bohyně Éós.²⁶ Její bratr Apollón zase svým šípem zasáhl svou milenkou Korónidu, protože mu byla nevěrná.²⁷ Typickým příkladem trestu ze žárlivosti je také potupa bohyně Afrodíty a Area, kteří se stali milenci za zády Afrodítina manžela Héfaista.²⁸ Arés na svou milenkou však také žárlil a smrtí potrestal jejího milence Adónida, kterého rozsápal v podobě kance.²⁹ Kyklop Polyfémos miloval Néreovnu Galateiu, ona však dávala přednost synovi lesního boha Fauna, Akidovi. Když je Polyfemos viděl, jak spolu sedí na mořském břehu a baví se, v záchvatu žárlivosti po nich hodil kámen. Trefil pouze Ákida, kterého kámen zabil.³⁰ S nevěrou Poseidóna se špatně vyrovnávala i jeho manželka, bohyně Amfitríté. Pomstila se totiž jeho milence Skylle, protože žárlila na její krásu. Vhodila do tůně, kde se Skylla koupala, kouzelné byliny, a tak ji proměnila ve štěkající obludu se šesti hlavami a dvanácti nohama.³¹

Žárlivost se samozřejmě objevovala i u smrtelníků, respektive héróů. Obyvatelky ostrova Lémnos ze žárlivosti zabily všechny muže na ostrově za

²³ Zamarovský, V.: Bohové a hrdinové antických bájí. 6. vyd. Praha 2005, s. 243.

²⁴ Ovidius, Proměny, s. 46-52.

²⁵ Homér, Odysseia, V 25-8.

²⁶ Cimrhanzl, T.: Antická mythologie. Praha 199, s. 77.

²⁷ Ovidius, Proměny, s. 74-75.

²⁸ Homér, Odysseia, VIII 267-366.

²⁹ Ovidius, Proměny, s. 286-287.

³⁰ Zamarovský, V.: Bohové a hrdinové antických bájí. 6. vyd. Praha 2005, s. 32.

³¹ Ovidius, Proměny, s. 213-218.

to, že ti měli poměr s jinými dívkami.³² Manželka mykénského krále Átreia Áeropé byla za svou nevěru se svým švagrem Thyestem vhozena do moře, kde utonula.³³ Svérázným způsobem potrestala svého manžela Mínoa Pásifaé. Tu velmi rozčilovaly manželovy zálety, a tak ho očarovala. Místo semena pak vypouštěl klubko jedovatých hadů, škorpiónů a stonožek, které jeho milenkám užírali vnitřnosti.³⁴ Ani Pýsifaino svědomí však nebylo čisté, měla poměr s posvátným býkem a zplodila s ním obludu Mínótaura. Mínós jí za její nevěru dal zašít do kravské kůže a vydal napospas divokému býku, který ji rozsápal.³⁵ Je také na místě zmínit Médeiu, která ze žárlivosti na svého manžela Iásona zabila nejen jeho milenkou, ale i své vlastní děti.³⁶

Žárlivost způsobila také rozpory během trójské války. Jednalo se především o spor mezi velitelem Agamemnonem a Achilleem o dceru Dionýsiova kněze Brísa. Tuto Bríseovnu Agamemnón Achilleovi odebral, aby si vynahradil ztrátu jiné krásné dívky, Chryseovny. Achilles si však Bríseovnu velmi oblíbil a její ztrátu považoval za svou potopu a odmítal dále bojovat, což řecké oddíly poměrně oslabovalo.³⁷

Velmi často se také v mýtických příbězích objevují případy, kdy se vdaná žena zamilovala do mladíka, ovšem ten ji odmítl kvůli jejímu manželství. Žena se pak začala mladíkovi mstít, většinou tak, že svému manželovi řekla, že se jí mladík pokusil svést či znásilnit. Manžel pak zchystal na svého rivala trest. Nejznámější je případ Faidry a Hippolyta. Faidra byla manželkou Thésea a žili spolu s Théseovým synem z prvního manželství Hippolytem. Faidra se do chlapce zamilovala, ale své city se snažila skrývat.³⁸ Později však vyšly najevo a Hippolytos jimi byl velmi

³² Kerényi, K.: *Mytologie Řeků II. Příběhy héróů*. Praha 1998, s. 188-189.

³³ Zamarovský, V.: *Bohové a hrdinové antických bájí*. 6. vyd. Praha 2005, s. 11.

³⁴ Graves, R.: *Řecké mýty*. Praha 2004, s. 302.

³⁵ Zamarovský, V.: *Bohové a hrdinové antických bájí*. 6. vyd. Praha 2005, s. 330-331.

³⁶ Eurípídés, *Médea*. In: *Devět dramát Euripidových*. Třebíč 1923, s. 493-499.

³⁷ Homér, *Ílias*, I 182-187.

³⁸ Eurípídés, *Hippolytos*. In: *Hippolytos a jiné tragédie*. Praha 1986, s. 34.

rozhořčen. Faidra ze zoufalství, že se o tom dozví Théseus, spáchala sebevraždu.³⁹ Ještě před tím však napsala dopis, ve kterém tvrdila, že Hippolytos se ji pokusil svést, a proto si vzala život. Théseus své ženě uvěřil a chtěl syna potrestat smrtí, ale nakonec ho vyhnal ze země.⁴⁰ Jeho pomsta byla přesto vyslyšena. Bůh Poseidón mu totiž jednou slíbil splnit tři přání a poslal proto na Hippolyta vlnu, ze které vyskočil býk a poplašil jeho koně. Mladík se zapletl do jejich otěží a koně ho usmýkali k smrti.⁴¹

Dalším takovým známým případem je příběh Bellerofonta. Bellerofontés byl synem korintského krále Glauka, ale z Korintu musel odejít, protože nešťastnou náhodou zabil muže Bellera a také svého bratra Déliada. V jeho vyhnanství se ho ujal tírynthský král Proitos. Jeho manželka Anteia se do něj však zamilovala a když ji odmítl, obvinila ho, že ji chtěl svést a vyzvala manžela, aby ho dal zabít. Ten poslal Bellerofonta ke svému tchánovi Iobatovi do Lykie, aby si s ním poradil. Iobatés nechtěl hosta zabít jen tak, a proto mu dával různé nadlidské úkoly, aby se ho zbavil. Bellerofontés je však všechny splnil a Iobatés pochopil, že je nevinen.⁴²

Kyknova manželka Fyonomé se zamilovala do svého nevlastního syna Tenna. I jí věřil manžel více než synovi a potrestal ho.⁴³ Stejný scénář se objevuje v příběhu Pélea, do kterého se zamilovala manželka íolského krále Akasta, Hippolyta,⁴⁴ a také v případě Frixia, do kterého se zamilovala jeho teta Biadiké.⁴⁵

V trestech zapříčiněných žárlivostí se tedy neobjevuje žádný univerzální způsob potrestání. Častěji se vykytuje smrt, proměna, popřípadě nějaká potupa. Je však vidět, že žárlivost jako podnět k trestu se v řeckých

³⁹ Eurípidés, Hippolytos. In: Hippolytos a jiné tragédie. Praha 1986, s. 59-66.

⁴⁰ Tamtéž, s. 70-74.

⁴¹ Tamtéž, s. 82-85.

⁴² Homér, Ílias, VI 154-193.

⁴³ Graves, R.: Řecké mýty. Praha 2004, s. 656.

⁴⁴ Zamarovský, V.: Bohové a hrdinové antických bájí. 6. vyd. Praha 2005, s. 184.

⁴⁵ Graves, R.: Řecké mýty. Praha 2004, s. 228.

mýtech objevuje poměrně často, a to jak u bohů, tak smrtelných lidí, jak z mužské, tak ženské strany.

2.2. Vražda

Každý zločin vraždy na člověku vyvolával poskvrnu, tzv. miasma, které ohrožovalo celé společenství.⁴⁶ Proto byl vrah vyloučen z občanského a náboženského života, nesměl s nikým obcovat a mluvit, ani přistoupit k oltáři.⁴⁷ Běžným a nejčastějším trestem za vraždu, a to nejenom v řeckých mýtech, ale i v řeckých polis, bylo jednorozční vyhnanství z obce, aby se vrah mohl ze svého činu očistit. Rituální očištění mohlo být vykonáno u cizince a bylo prováděno krví obětního zvířete. Tato očista byla prováděna proto, aby byla odstraněna hrozba krevní msty. Podle představ tak byly usmířeny bohyně krevní msty Erínye.⁴⁸ Příklady trestu vyhnanství za vraždu se v řeckých mýtech objevuje opravdu hodně. Například vynálezce Daidalos byl vyhnán z Athén, protože zabil svého žáka Tala. Areopagem byl odsouzen k vyhnanství a musel odejít na Krétu.⁴⁹ Perseův syn Amfitryón zabil nešťastnou náhodou svého tchána, proto byl vyhnán i s manželkou Alkménou z Mykén.⁵⁰ I kouzelnice Médeia musela odejít za vraždu své sokyně a svých dětí do Athén ke králi Aigeovi⁵¹ a z Athén byla pak vyhnána poté, co usilovala o život Aigeova syna Thésea.⁵² Odejít ze své vlasti kvůli vraždě museli i syn kalydónského krále Oinea Týdeus,⁵³ fthijský král Péleus a syn

⁴⁶ Eliade, M.: Dějiny náboženského myšlení I. 3. vyd. Praha 2008, s. 283.

⁴⁷ Aischylos, Eumenidy. Praha 1862, s. 9.

⁴⁸ Antická kultura. Praha 1961, s. 226.

⁴⁹ Ovidius, Proměny, s. 235.

⁵⁰ Kerényi, K.: Mytologie Řeků II. Příběhy hérůů. Praha 1998, s. 99.

⁵¹ Eurípidés, Médea. In: Devět dramát Eurípidových. Třebíč 1923, s. 501.

⁵² Kerényi, K.: Mytologie Řeků II. Příběhy hérůů. Praha 1998, s. 166-167.

⁵³ Zamarovský, V.: Bohové a hrdinové antických bájí. 6. vyd. Praha 2005, s. 429.

boha Herma Kefalos.⁵⁴ Bůh Apollón musel za vraždu hada Pýthóna pykat osmiletou pastýřskou službou u thessalského krále Adméta.⁵⁵

Častou příčinou trestu byla také vražda vlastního příbuzného, která byla velmi často pomstěna smrtí. Tak například Althaia potrestala smrtí svého syna Melagra, protože zabil své dva strýce.⁵⁶ Hérakleův syn Tlépolemos zabil svého starého strýce Likymnia. Protože mu druhové a vnukové Hérakla hrozili pomstou, raději zvolil vyhnanství na Rhodu.⁵⁷ Na smrt bylo v Athénách každým devátým rokem posíláno sedm chlapců a sedm dívek. Tito odjížděli na Krétu, kde se stávali obětí netvora Mínótaura, který je roztrhal a sežral.⁵⁸ Athény musely mladé lidi vysílat jako trest za smrt Androgea, syna krétského krále Mínoa. Athénský král Aigeus totiž na Androgea poslal marathónského býka, protože zvítězil na athénských sportovních hrách a porazil tak domácí reprezentanty.⁵⁹ Poseidónův syn Eumolpos vyslal svého syna Immaráda na pomoc Eleusíně, ale ten tam zahynul rukou athénského krále Erechthea. Poseidon za trest Erechthea zabil trojzubcem,⁶⁰ a s ním i všechny jeho potomky kromě nejmladší dcery Kreúsy.⁶¹ Manželka trojského krále Priama Hekabé zase potrestala vraždu svého syna Polydóra. Toho na začátku trójské války rodiče poslali k thráckému králi Polyméstorovi, protože byl ještě malý. Polyméstór se o něj staral, ale když Trójané prohráli, zavraždil ho kvůli zlatu, které mu dal otec s sebou.⁶² Hekabé pak z pomsty zabila dva Polyméstorovy syny a jeho samotného oslepila.⁶³

⁵⁴ Graves, R.: Řecké mýty. Praha 2004, s. 303.

⁵⁵ Ovidius, Proměny, s. 40-42.

⁵⁶ Homér, Ílias, IX 560-572.

⁵⁷ Tamtéž, II 660-667.

⁵⁸ Zamarovský, V.: Bohové a hrdinové antických bájí. 6. vyd. Praha 2005, s. 62.

⁵⁹ Tamtéž, s. 43.

⁶⁰ Tamtéž, s. 124.

⁶¹ Tamtéž, s. 118.

⁶² Eurípidés, Hekabé. In: Devět dramát Eurípidových. Třebíč 1923, s. 145-146.

⁶³ Tamtéž, s. 177.

V řeckých mýtech se však objevují i jiné tresty následující za vraždou. Trestem v podsvětí byly za vraždu potrestány Danaovny, které zabily své novomanžely⁶⁴ a také Tantalos, který zabil svého syna Pelopa a jeho maso předložil na hostině bohům. Thébané za vraždu minyjského krále Klyména, museli Minyům každý rok posílat jako daň sto krav, a to po dobu dvaceti let.⁶⁵

Vražda byla i příčinou Héraklovi smrti, a to vražda kentaura Nessa. Ten byl zastřelen Héraklovými šípy, když dělal neslušné návrhy jeho manželce Déianeře. Před smrtí však ještě stačil Déianeře poradit, aby si vzala trochu jeho krve a tvrdil jí, že když jí bude Héraklés nevěrný, krev jí navrátí zpátky jeho lásku. Dívka tomu slepě uvěřila a později touto krví natřela oděv pro Hérakla, protože věděla o jeho sympatiích k mladé dívce Iole.⁶⁶ Hérakla oděv sžíral za živa a on neskutečně trpěl. Nakonec se raději nechal upálit.⁶⁷

2. 3. Urážka a zneuctění boha

Úcta k bohům se projevovala hned několika způsoby. Jednak jim byly přinášeny dary a oběti, jednak bylo božstvo vzýváno molitbou, v níž lidé prosili, slibovali, děkovali a zároveň velebili boha, a konečně mohli být oslavováni hymny, písněmi, hudbou a tancem.⁶⁸ První povinností člověka totiž bylo být spravedlivým a osvědčovat úctu vůči bohům, především prostřednictvím obětí.⁶⁹ Urážka boha nebo jeho zneuctění se v řeckých mýtech trestaly velice přísně. Přesto se těchto případů vyskytuje velké množství. Bohové se velmi snadno rozzlobili, byli-li přehlíženi nebo uráženi, stejně tak reagovali na křivou přísahu a braní jejich jmen nadarmo.⁷⁰ Tento přečin byl nejčastěji trestán smrtí, popřípadě podsvětními tresty nebo

⁶⁴ Zamarovský, V.: Bohové a hrdinové antických bájí. 6. vyd. Praha 2005, s. 93.

⁶⁵ Tamtéž, s. 118.

⁶⁶ Sofoklés, Tráčíňanky. In: Tragédie. Praha 1975, s. 426-427.

⁶⁷ Tamtéž, s. 435-453.

⁶⁸ Vidman, L. Od Olympu k Panteonu. Praha 1986, s. 80.

⁶⁹ Eliade, M.: Dějiny náboženského myšlení I. 3. vyd. Praha 2008, s. 273.

⁷⁰ Dodds, E. R.: Řekové a iracionálno. Praha 2000, s. 41.

proměnou. V zájmu spravedlnosti, tedy diké, jejímž ručitelem byl samotný Zeus, bohové nestíhali lidi bezdůvodně, ale jen tehdy, pokud smrtelníci překročili meze, které jim vytyčoval jejich vlastní způsob bytí.⁷¹ Lidé však tyto meze překračovali poměrně často, protože si ve své pýše mysleli, že můžou být lepší a přiblížit se tak bohům. Z pýchy se pak velmi často stávala i zpupnost⁷² vůči bohům, která se rovněž v řeckých mýtech objevuje velmi často. Téměř vždy bohové tuto zpupnost trestají, a to především smrtí.

Potrestáni byli především lidé, kteří se bohům vysmívali, chtěli je nějakým způsobem poškodit nebo jimi přímo pohrdali. Na vysmívání se samotnému Diovi doplatil životem například hrdina z bitvy sedmi proti Thébám, Kapaneus.⁷³ Za pýchu byli proměnou potrestáni Kéýx se svou manželkou Alkyonou, kteří se vzájemně oslovovali Zeus a Hérá, a byli tedy proměněni v ptáky.⁷⁴ Trojský král Láomedón zase odmítl vyplatit Apollónovi a Poseidónovi mzdu za pomoc při stavbě trójských hradeb.⁷⁵ Poseidón proto poslal na trójskou zemi mořskou obludu a Apollón mor.⁷⁶

Typickým příkladem pohrdání bohy byli dva héróové se jménem Aiás. První z nich, syn Telamóna, byl sebevědomý a pyšný a pohrdal především pomocí Pallas Athény. Ta na něj za trest seslala šílenství, ve kterém spáchal sebevraždu. Achilleova matka Thetis rozhodla, že zbroj jejího mrtvého syna má získat ten, kdo se nejvíce zasloužil o záchranu Achilleova těla. Na zbroj si dělali stejný nárok Aiás a Odysseus, ale nakonec ji získal právě Odysseus. Aiás byl rozzuřený a rozhodl se, že pobije všechny řecké vůdce. Athéna však na něj seslala šílenství a on místo vojevůdců pobil stádo ovcí.⁷⁷ Když ze

⁷¹ Eliade, M.: Dějiny náboženského myšlení I. 3. vyd. Praha 2008, s. 273-274.

⁷² Dodds, E. R.: Řekové a iracionálno. Praha 2000, s. 40.

⁷³ Kerényi, K.: Mytologie Řeků II. Příběhy héróů. Praha 1998, s. 220.

⁷⁴ Tamtéž, s. 118-119.

⁷⁵ Homér, Ílias, XXI 443-457.

⁷⁶ Kerényi, K.: Mytologie Řeků II. Příběhy héróů. Praha 1998, s. 120-121.

⁷⁷ Sofoklés, Aiás. In: Tragédie. Praha 1975, s. 461-466.

svého běsnění procitl a dozvěděl se, jak se potupil, rozhodl se spáchat sebevraždu.⁷⁸ Odešel tedy z řeckého stanu a nabodl se na meč.⁷⁹

Bohyni Athénu zneuctil i druhý z nich, syn lokridského krále Oílea. Při dobývání Tróji se snažil odtrhnout Priamovu dceru Kassandru od Athéniny sochy, dívka se jí však držela tak urputně, že ji strhla. Potom chtěl Kassandru znásilnit, ale Řekové mu vyhrožovali ukamenováním. Proto pak křivě přísahal, že nic takového učinit nechtěl.⁸⁰ Athénin hněv ho pak pronásledoval, když se plavil z Tróje, kdy potopila jeho loď. Býval by i zemřel, ale Poseidón ho dopravil k blízkým útesům. Zachráněného života si však Aiás nevážil a ve své pýše vykřikoval, že se zachránil bohům navzdory. Poseidóna se zmocnil hněv, skalisko roztříštil a Aiás se tak utopil.⁸¹

Zeus potrestal také zpupného Kainea, krále Lapithů, jehož sláva mu stoupla do hlavy a chtěl, aby ho uctívali jako boha. Zeus tedy na něj poslal Kentaury, kteří jej byli kůly do hlavy, až ho zatlačili pod zem a on se udusil.⁸²

Smrtelníci si také často ve své pýše mysleli, že jsou tak výteční, že mohou soupeřit se samotnými bohy a vyzývali je na souboj. Dcery makedonského krále Piéra a jeho manželky Antiopy byly pojmenovány podle Múz a kvůli tomu ve své domýšlivosti vyzvaly na souboj ve zpěvu skutečné Múzy. Byly přemoženy a bohové je potrestali proměnou.⁸³ I thrácký pěvec Thamyris se chlubil tím, že zvítězil nad samotnými Múzami. Ty mu za trest odebraly hlas a tím i jeho krásný zpěv a z paměti mu byl vymazán dar hudby.⁸⁴ Satyr Marsyás zase ve své pýše vyzval na souboj ve hře na lyru samotného boha Apollóna. Apollón se jeho troufalostí urazil, ale výzvu přijal a vymínil se, že vítěz smí z poraženého stáhnout kůži. Samozřejmě vyhrál

⁷⁸ Sofoklés, Aiás. In: Tragédie. Praha 1975, s. 473-477.

⁷⁹ Tamtéž, s. 498.

⁸⁰ Homér, Odysseia, IV 499-511.

⁸¹ Kerényi, K.: Mytologie Řeků II. Příběhy héróů. Praha 1998, s. 238-239.

⁸² Graves, R.: Řecké mýty. Praha 2004, s. 262-3.

⁸³ Ovidius, Proměny, s. 158-159.

⁸⁴ Homér, Ílias, II 591-600.

Apollón, Marsya pověsil na strom a kůži mu opravdu stáhl.⁸⁵ Fryžský král Midás se zase připlétl k hudební soutěži pastýřů mezi bohy Pánem a Apollónem. Přestože byla Apollónova hra lepší, prohlásil, že se mu víc líbila prostá pastýřská píseň od Pána. Apollón ho za jeho troufalost vytahal za uši tak, až je měl dlouhé jako osel.⁸⁶

Podobně zpupná a pyšná byla i dcera barvíře Idmona z Kolofónu, Arachné. Uměla tkát nádherné obrazy a její umění jí stouplo do hlavy a vyzvala na souboj ve tkaní samotnou bohyni Athénu. Protože Arachnina práce byla vyznačena posměchem bohům, Athéna její výtvar roztrhala, té se to tak dotklo, že se ze žalu oběsila. Athénu její chování popudilo ještě víc, protože smrt považovala za útěk před trestem. Proto ji proměnila v pavouka, kterému je souzeno věčně viset a tkát.⁸⁷

Bohové se také často hněvali, pokud jim nebyla vzdávána patřičná úcta a oběti, popřípadě pokud byl zneuctěn jejich chrám. Bůh mohl takové provinění trestat, i když bylo spácháno z nevědomosti.⁸⁸ Bohyně Artemis poslala na Lémňanky nesnesitelný zápach za to, že jí neprojevovaly dostatečnou úctu⁸⁹ a na Tantalova syna Brótea, který ji odmítal uctívat, uvalila šílenství, v němž si myslel, že mu nemůže uškodit oheň. V záchvatu pak skočil na zapálenou hranici a nechal se spálit.⁹⁰ Kalydónský král Oineus při děkovných obětech za úrodu pohostil všechny bohy, ale opomněl právě Artemidu. Ta se rozlítla a na úrodná králova pole vypustila velkého divočáka. Museli být na něj svoláni muži z mnoha měst a hodně jich při tomto lovu padlo. Artemida pak zařídila, aby se lovci pustili sami do sebe a tak

⁸⁵ Ovidius, *Proměny*, s. 172-173.

⁸⁶ Tamtéž, s. 297 – 300.

⁸⁷ Ovidius, *Proměny*, s. 160-164.

⁸⁸ Vidman, L. *Od Olympu k Panteonu*. Praha 1986, s. 81.

⁸⁹ Graves, R.: *Řecké mýty*. Praha 2004, s. 590.

⁹⁰ Tamtéž, s. 393

rozpoutala nelítostný boj.⁹¹ Znáмым případem urážky bohů je i příběh Nioby, která za svou zpupnost vůči bohyni Létó přišla o všechny své děti.⁹²

Ve lvy byli proměněni Atalanta a Melanión za poskvrnění posvátného Diova okrsku.⁹³ Král Lapithů Flegyas a Niobin manžel Amfitryón chtěli zničit Apollónův chrám, byli však zasaženi jeho šípy.⁹⁴ Poseidón se zase pomstil králi Minóovi za to, že mu neobětoval posvátného býka a zařídil, aby se jeho žena Pásifaé do tohoto býka zamilovala.⁹⁵ Thessalský král Erysichthón porazil posvátný stoletý dub v háji bohyně Démétér a připravil tak o život její oblíbenou dryadu. Démétér ho potrestala neukojitelnou nenasytostí.⁹⁶ I Gorgony byly všechny dříve krásné, ale jednou se jedna z nich, Medúsa, milovala s Poseidónem v jednom z Athéniných chrámů. Athéna ji za poskvrnění svého svatostánku proměnila v okřídlenou příšeru s blýskajícíma očima, obrovskými zuby, vyplazeným jazykem, mosaznými drápy a kadeřemi z hadů.⁹⁷

Zakladatel Théb, Kadmos zabil posvátného Areova draka, což se stalo osudným nejen jemu, ale i jeho příbuzným. Za zabití svého hada se mstil nejen Arés, ale i Artemis a Dionýsos. Bohové tak zahubili jeho vnuky Aktaióna a Penthea, dcery Semelé i Ínó. Kadmos a jeho manželka Harmoniá pak byli proměněni v hady.⁹⁸

Proměnou byli za urážku bohů potrestáni také dcera oichalského krále Euryta, Dryopé,⁹⁹ král arkadského města Lykosúry, Lykáón,¹⁰⁰ skýtský král

⁹¹ Homér, Ílias, IX 530-549.

⁹² Ovidius, Proměny, s. 169-170.

⁹³ Graves, R.: Řecké mýty. Praha 2004, s. 268.

⁹⁴ Zamarovský, V.: Bohové a hrdinové antických bájí. 6. vyd. Praha 2005, s. 136-137; Kerényi, K.: Mytologie Řeků II. Příběhy héróů. Praha 1998, s. 36

⁹⁵ Zamarovský, V.: Bohové a hrdinové antických bájí. 6. vyd. Praha 2005, s. 330-331.

⁹⁶ Tamtéž, s. 122.

⁹⁷ Ovidius, Proměny, s. 135.

⁹⁸ Eurípidés, Bakchatky. In: Heráklés a jiné tragédie. Praha 1988, s. 410.

⁹⁹ Zamarovský, V.: Bohové a hrdinové antických bájí. 6. vyd. Praha 2005, s. 110.

¹⁰⁰ Ovidius, Proměny, s. 158.

Lynos¹⁰¹ a mykénský král Agamemnón, který se rouhal bohyni Artemidě, když v jejím háji skolil laň a chlubil se tím.¹⁰² Artemis kvůli tomu zdržovala válečné loďstvo, které mělo vyplout z Aulidy dobýt Tróju. Hněvem bohů měla trpět i Andromeda, dcera Kassiopeie a Kéfea, etiopského krále. Její matka se totiž vychloubala tím, že je krásnější než Néreovny. Tím pohněvala Poseidóna a ten seslali na její zemi záplavy a mořskou obludu, které měla být Andromeda obětována.¹⁰³

Zvlášť citlivá byla na své zneuctění bohyně Afrodité. Zakládala si totiž na své kráse a na tom, že ji všichni bezmezně obdivovali, takže když někdo z tohoto standartu vybočil, vyvolal její hněv tím zvlášť. Když mladík jménem Narkissos opovrhoval jejími dary, dohnala ho k sebevraždě.¹⁰⁴ Její milenec Nerités na sebe její hněv přivolal, když dal přednost životu v moři než s ní na Olympu.¹⁰⁵ Manželka kyperského krále Kinyra si ji dokonce dovolila urazit svým vychloubáním, že její dcera Smyrna je krásnější než bohyně sama. To samozřejmě Afrodité nemohla nechat jen tak, ale nepotrestala matku, ale samotnou Smyrnu, kterou přiměla, aby tajně spala s vlastním otcem.¹⁰⁶ I Psýché byla tak krásná, že ji všichni lidé uctívali jako novou bohyni a zapomněli přitom uctívat samotnou Afrodítu. Ta za trest poslala svého syna Eróta, aby na Psýchu poslal šíp, kterým by se zamilovala do nejhoršího muže na světě. Šest Poseidónových synů, které měl s Haliou zadrželo Afrodítu, když se ubírala na Rhodos. I na ně poslala za trest šílenství, ve kterém obcovali s vlastní matkou. Když se to dozvěděl Poseidón, nechal syny za matčinu hanbu propadnout pod zem.¹⁰⁷ Výstižné je také potrestání Hippolyta, který uctíval bohyni Artemidu a v Troizeně jí postavil nový chrám, naopak

¹⁰¹ Zamarovský, V.: Bohové a hrdinové antických bájí. 6. vyd. Praha 2005, s. 256.

¹⁰² Sofoklés, Élektrá. In: Tragédie. Praha 1975, s. 104.

¹⁰³ Kerenyi, K.: Mytologie Řeků II. Příběhy héróů. Praha 1998, s. 46.

¹⁰⁴ Zamarovský, V.: Bohové a hrdinové antických bájí. 6. vyd. Praha 2005, s. 12.

¹⁰⁵ Kerenyi, K.: Mytologie Řeků I. Příběhy bohů a lidí. Praha 1996, s. 58-59.

¹⁰⁶ Graves, R.: Řecké mýty. Praha 2004, s. 65.

¹⁰⁷ Kerenyi, K.: Mytologie Řeků I. Příběhy bohů a lidí. Praha 1996, s. 141.

vůbec nedbal o Afrodítu a o lásku vůbec.¹⁰⁸ Afrodíté to považovala za urážku a rozhodla se, že ho potrestá láskou jeho nevlastní matky, jak bylo napsáno výše, mladík na to doplatil svým životem.

Neúctou byl provázen velmi často bůh Dionýsios. Snad proto, že jeho matka Semelé byla smrtelnice, takže Dionýsios zprvu nebyl právoplatným členem olympské rodiny a od Olympanů se velmi odlišoval.¹⁰⁹ Své zneuctění však dokázal vždy potrestat, a to většinou sesláním šílenství. Tak pykaly například Semeliny sestry, Agaué, Autonoé a Ínó.¹¹⁰ Zešlély, začaly běsnit a za živa roztrhaly Agauina syna Penthea, protože si ve svém šílenství myslely, že je to divá zvěř.¹¹¹ Byl to trest i pro samotného Penthea, protože i ten odmítal uctívat nového boha Dionýsia a zakazoval jeho kult.¹¹² I thrácký král Lykúrgos zabil v běsnění svého syna za trest pronásledování Dionýsia s jeho družinou.¹¹³ V netopýry byly zase za Dionýsiovo opovrhování proměněny dcery praotce Minyů, Minya.¹¹⁴ Ženy v Argu se postavily proti kultu Dionýsia a i na ně seslal šílenství, takže se začaly navzájem pobíjet.¹¹⁵ nebo začaly požírat svá nemluvnátka za syrova.¹¹⁶ Zešlély i dcery egejského krále Proita¹¹⁷ a dcery Glauky a Anteie.¹¹⁸

Za obzvlášť velkou zpupnost a neúctu vůči bohům museli pykat obr Tityos, Ixión, Tantalos, Salmóneus, Sísyfos a Peirithoos. Všichni z nich si svůj trest odpykávali v podsvětí. Ixión, Tantalos a Sísyfos byli navíc

¹⁰⁸ Eurípidés, Hippolytos. In: Hippolytos a jiné tragédie. Praha 1986, s. 33.

¹⁰⁹ Eliade, M.: Dějiny náboženského myšlení I. 3. vyd. Praha 2008, s. 368.

¹¹⁰ Eurípidés, Bakchatky. In: Heráklés a jiné tragédie. Praha 1988, s. 353.

¹¹¹ Tamtéž, s. 398.

¹¹² Tamtéž, s. 360-372.

¹¹³ Kerényi, K.: Mytologie Řeků I. Příběhy bohů a lidí. Praha 1996, s. 196-197.

¹¹⁴ Ovidius, Proměny, s. 121-122.

¹¹⁵ Zamarovský, V.: Bohové a hrdinové antických bájí. 6. vyd. Praha 2005, s. 104.

¹¹⁶ Graves, R.: Řecké mýty. Praha 2004, s. 103.

¹¹⁷ Zamarovský, V.: Bohové a hrdinové antických bájí. 6. vyd. Praha 2005, s. 364.

¹¹⁸ Tamtéž, s. 47.

odsouzení k věčným trestům, protože osobně urazili Dia.¹¹⁹ Podrobněji se jimi budu zabývat níže.

Po dobytí Tróje nevzdali Řekové dostatečnou poctu bohům, a proto se na ně rozzlobili a činili jim útrapy na cestě domů.¹²⁰ Největší příkoří na své zpáteční cestě zažíval Odysseus, jehož návrat trval dlouhých deset let. Zanevřel na něj především Poseidón, protože oslepil jeho syna obra Kyklópa. Činil mu tedy různá příkoří, aby se nemohl vrátit na svou rodnou Ithaku.¹²¹

2. 4. Nedodržení slova nebo porušení nařízení

I tato příčina se v řeckých mýtech objevuje poměrně často. Především se jedná o nesplnění slibu, závazku nebo nevyplacení odměny.

Trójský pastevec Anchísés zplodil s bohyní Afrodítou syna Aineia. Afrodité se ale později za svůj poměr se smrtelníkem styděla a zapřísahala Anchísa, aby nevyzradil, že Aeneiás je její syn. Anchísés se však jednou v opilosti neudržel a své tajemství vyzradil. Za jeho žvanivost ho ochromil úder Diova blesku.¹²² Blesk by ho býval byl i zabil, ale Afrodité vsunula do jeho dráhy svůj pás a uzemnila ho u Anchísovyh nohou.¹²³ Na nedodržení slova doplatil i pěvec Orfeus. Jeho manželku Eurydiku uštknul had a ona se dostala do podsvětí. Orfeus ji miloval tak, že se tam za ní vydal a díky své líbezné hře na lyru a zpěvu se dostal přes převozníka Charóna i psa Kerbera až k Hádovi. Ten mu povolil vzít si manželku zpět na svět, ovšem pod podmínkou, že se za ní neohlédne, dokud nebudou na světě. Těsně před koncem to ale Orfeus nevydržel a ohlédl se. Eurydiké se tak musela vrátit zpět. Marně se Orfeus snažil dostat znovu do podsvětí, Charón už ho

¹¹⁹ Eliade, M.: Dějiny náboženského myšlení I. 3. vyd. Praha 2008, s. 272.

¹²⁰ Homér, *Odysseia*, V 6-11.

¹²¹ Tamtéž, I 68-75.

¹²² Kerenyi, K.: *Mytologie Řeků I. Příběhy bohů a lidí*. Praha 1996, s. 63-64.

¹²³ Graves, R.: *Řecké mýty*. Praha 2004, s. 65.

nepustil.¹²⁴ Dcera prvního athénského krále Kekropa, Hersa, slíbila bohu Hermovi, že mu zařídí schůzku se sestrou Aglaurou. I když jí bůh donesl zlato, které žádala, svůj slib nesplnila a byla za trest proměněna v kamennou sochu.¹²⁵ Poseidónovu synovi, obru Óríónovi byla zase zaslíbena dcera krále Oinopióna, Meropé. Nejprve ale musel osvobodit jeho ostrov od nebezpečných divokých zvířat. Když úkol splnil, Oinopión mu dceru odmítl dát a pořád si vymýšlel zvěsti o dalších zvířatech, protože byl do Meropy sám zamilovaný. Óríón vyčkával, ale jednou se opil a Meropu znásilnil.¹²⁶ Oinopión ho za trest s pomocí Dionýsia oslepil.¹²⁷

Objevuje se také několik případů, kdy slavní héroové splnili nějaký úkol, za něhož jim byla slíbena odměna, ale pak jim její vyplacení bylo odmítnuto. To je případ Iásóna, který Peliovi přinesl zlaté roucho, za které mu bylo slíbena vláda. Peliás však slovo nedodržel a vládu mu nevydal.¹²⁸ Stejně tak trójský král Láomedón, jak už bylo napsáno výše, odmítl vyplatit odměnu Apollónovi a Poseidónovi a byl za to potrestán. Z trestu se však nepoučil a udělal stejnou chybu znovu, tentokrát odmítl odměnu vyplatit Héraklovi. Héraklés měl vůbec na takové lidi smůlu, protože odměna mu nebyla vyplacena ani od oichalského krále Euryta, který slíbil tomu, kdo ho porazí ve střelbě lukem, ruku své dcery Ioly. Když se to podařilo Héraklovi, Iolu mu nevydal.¹²⁹ Stejně tak mu nevydal desetinu svých stád král Augeiás, jehož chlévy Héraklés vyčistil.¹³⁰ Nutno dodat, že všichni zpuční králové, kromě Augeia, za nesplnění přišli o vlastní život.

Jako důvod k potrestání se také považovalo nedodržování nepsaných pravidel, většinou šlo o lidi, kterým byl dán od bohů nevšední dar, ale oni si

¹²⁴ Ovidius, *Proměny*, s. 269 – 271.

¹²⁵ Tamtéž, s. 78 – 82.

¹²⁶ Graves, R.: *Řecké mýty*. Praha 2004, s. 151.

¹²⁷ Zamarovský, V.: *Bohové a hrdinové antických bájí*. 6. vyd. Praha 2005, s. 320.

¹²⁸ Ovidius, *Proměny*, s. 193 – 195.

¹²⁹ Zamarovský, V.: *Bohové a hrdinové antických bájí*. 6. vyd. Praha 2005, s. 129.

¹³⁰ Pausániás, *Cesta po Řecku I, I, 2*.

ho nevážili a zneužívali ho. Tak zahynul Diovou rukou Apollónův syn Orfeus za to, že poučoval lidi za pomoci mystérií.¹³¹ Svým bleskem Zeus skolil i slavného lékaře Asklépia. Ten se svému lékařskému řemeslu vyučil u samotného boha Apollóna a Kentaura Cheiróna, a to tak dokonale, že dovedl léčit nemoci a dokonce i křísit mrtvé. Jenže je křísil tak často, že na světě nikdo neumíral a bůh smrti Thanatos si na něj stěžoval i Dia. Ten ho tedy jako rušitele světového řádu usmrtil bleskem.¹³² I thrácký král Fíneus byl od bohů obdařen věšteckým uměním, ale neuměl si ho vážit a zneužíval ho. Velmi barvitě líčil lidem jejich budoucnost, a tak ho Zeus potrestal slepotou.¹³³ Dcera Kentaura Cheiróna Hippó měla rovněž věštecké schopnosti, ale lidem vyzrazovala více, než měla. Zeus ji za to za trest proměnil v ryzku.

Slepotou byl potrestán také syn boha Herma Dafnis, který se zapřísahal nymfě Nomii, že dokud budou jeho oči vidět, zachová jí věrnost, ale to porušil, proto ho nymfa za trest oslepila.¹³⁴

2. 5. Ztráta počestnosti

Rodina byla základním kamenem archaické společenské struktury, a protože byla patriarchální, moc otce nad dětmi byla neomezená. Směl odložit novorozeně, vykázat dospělého syna, udělal-li něco špatného, například jako Théseus Hippolyta, Oineus Týdea, Strofios Pylada, Zeus Héfaista.¹³⁵ V případě dcer se otcové chovali ještě hůře a vyžadovali od nich především počestnost. Proto, když měla dívka před svatbou poměr s mužem a otěhotněla, otec ji většinou vyhnal ze země. Dívky v řeckých mýtech věděly, co je může čekat, a tak se své těhotenství často snažily skrývat a dítě pak někde pohodily.

¹³¹ Kerenyi, K.: *Mytologie Řeků II. Příběhy héróů*. Praha 1998, s. 209.

¹³² Zamarovský, V.: *Bohové a hrdinové antických bájí*. 6. vyd. Praha 2005, s. 68.

¹³³ Kerenyi, K.: *Mytologie Řeků II. Příběhy héróů*. Praha 1998, s. 191.

¹³⁴ Zamarovský, V.: *Bohové a hrdinové antických bájí*. 6. vyd. Praha 2005, s. 89.

¹³⁵ Dodds, E. R.: *Řekové a iracionálně*. Praha 2000, s. 62.

Krotópova dcera Psamathé porodila Apollónovi malého Lina, bála se otce, a tak ho odložila v horách, ale později ho roztrhali otcovi psi a ona nemohla svůj žal skrýt, a tak Krotópos poznal, že byla jeho matkou a odsoudil ji k smrti.¹³⁶ Král v Argu Akrisios se snažil svou dceru Danaé skrývat před světem, protože věštírna mu řekla, že zahyne rukou svého vnuka. I přesto však Danaé otěhotněla se samotným Diem. Když se Akrisios dozvěděl o dceřině těhotenství, vsadil ji i se synáčkem Perseem do truhly a poslal je na moře.¹³⁷

Dcera thébského krále Nyktea, Antiopa porodila Diovi dva syny, Zéthu a Amfíona. Byla však vdaná a děti raději pohodila.¹³⁸ Podobný motiv se objevuje v příběhu Salmóneovy dcery Týró, která s Poseidónem počala dvojčata, Nélea a Pelia, které položila do necek a poslala po vodě pryč. I Erechtheova dcera Kreúsa pohodila svého syna Ióna, zplozeného s Apollónem, ze strachu před matkou.¹³⁹

Augé Héraklés v opilosti znásilnil. Její otec však z věštby věděl, že jeho švagry zabije jeho vnuk, proto jmenoval Augu Athéninou kněžkou a hrozil jí smrtí, pokud by ztratila cudnost.¹⁴⁰ Narozeného chlapečka tak raději pohodila a sama byla poslána do vyhnanství.¹⁴¹ Dcera perského krále Leukotheá byla svým otcem zaživa zakopána do písku jako trest za její milenecký vztah s bohem Héliem.¹⁴² Echetos zase oslepil svou dceru Metopu mosaznými hroty a dal ji mlít železná ječná zrna v kamenném mlýnku,¹⁴³ Stafylos svou dceru Rhoió zamkl do truhlice a spustil ji na moře, když zjistil, že čeká dítě.¹⁴⁴

¹³⁶ Graves, R.: Řecké mýty. Praha 2004, s. 577.

¹³⁷ Kerényi, K.: Mytologie Řeků II. Příběhy héróů. Praha 1998, s. 41-43.

¹³⁸ Zamarovský, V.: Bohové a hrdinové antických bájí. 6. vyd. Praha 2005, s. 40.

¹³⁹ Eurípidés, Ión. In: Héraklés a jiné tragédie. Praha 1988, s. 309.

¹⁴⁰ Graves, R.: Řecké mýty. Praha 2004, s. 552.

¹⁴¹ Kerényi, K.: Mytologie Řeků II. Příběhy héróů. Praha 1998, s. 247-248.

¹⁴² Ovidius, Proměny, s. 115-117.

¹⁴³ Graves, R.: Řecké mýty. Praha 2004, s. 610.

¹⁴⁴ Tamtéž, s. 647.

Dcera sikanského krále Eryka, Psófis, byla také vykázána svým otcem z domu kvůli svému těhotenství.¹⁴⁵

¹⁴⁵ Pausániás, Cesta po Řecku II, VII, 23.

3. Typologie trestů

V této kapitole se budu zabývat tím, jakou nabývaly tresty v řeckých mýtech nejčastěji podobu, a podle toho je roztrídím do jednotlivých podkapitol.

3.1. Smrt

Smrt jako taková se dnes může jevit jako trest vůbec nejtěžší, ovšem v řeckých mýtech tomu tak nebylo. Dokonce smrt v dětství nebo raném mládí byla považována za to nejlepší, co mohlo člověka potkat. Po smrti nenásledoval odpočinek, ale duše lidí se dostávaly do podsvětí, kde v případě, že se za života chovali špatně, museli odpykávat své tresty nebo trpět. Obzvláště pro velké zločince byly vyhrazeny tresty věčné.

Velmi častou podobou trestu smrti byl zásah bleskem od samotného Dia. Ten takto vykonával pomstu velmi často, hromy a blesky byly nejen jeho symboly, ale také nejmocnějšími zbraněmi.¹⁴⁶ Už zde byli zmíněni Anchísés, Kapaneus, Orfeus, Asklépios a Iásón. Všechny zabil Zeus svým bleskem. Stejně tak Menoita, syna Titána Íapeta, který se účastnil vzpoury proti olympským bohům¹⁴⁷ a Odysseova služebníka Eurylocha za to, že ukradl několik kusů dobytka z Héliova stáda.¹⁴⁸ Héliův syn Faëthón byl potrestán za svou troufalost a odvahu. Diův syn Epafos ho při hádce nazval potomkem pouhého smrtelníka, jeho matka, Ókeanovna Klymené, ho však ujišťovala, že jeho otcem je Hélios. Protože Faëthón žádal důkaz, Hélios se zapřísahal nezrušitelnou přísahou při vodách řeky Stygy, že mu splní, cokoliv si bude přát. Faëthónovo přání znělo na den si vypůjčit otcův sluneční vůz. Hélios mu to rozmlouval, ale marně. Faëthón byl při jízdě neopatrný, jel příliš blízko země, všechno sežehl a vyvolával požáry, proto ho Zeus srazil bleskem.¹⁴⁹

¹⁴⁶ Zamarovský, V.: Bohové a hrdinové antických bájí. 6. vyd. Praha 2005, s. 442-443.

¹⁴⁷ Tamtéž, s. 273.

¹⁴⁸ Tamtéž, s. 127.

¹⁴⁹ Ovidius, Proměny, s. 55-65.

Trest smrti často prováděl také Diův syn Apollón, který ale k pomstě, na rozdíl od otce, používal luk a šípy. Jeho poselstvím bylo mimo jiné pečovat o řád stanovený Diem, odměňování dobra a trestání zla. Často se nechával unést pomstou, žárlivostí nebo záští¹⁵⁰ a jeho trestající šípy byly neomylné.¹⁵¹ Homér mu dává přídomek Jistý střelec¹⁵² nebo dalekostřelný,¹⁵³ předem totiž věděl, kudy a kam střela poletí.¹⁵⁴

Tyto šípy mohl poprvé na svém těle ucítit drak Pýthón, Gáiin syn, který na Héřin popud pronásledoval Apollónovu matku Létó a měl zabránit narození Apollóna a jeho sestry Artemidy. Létó však šťastně porodila na plovoucím ostrově Délu. Brzy po narození Apollón Pýthóna za jeho pronásledování potrestal smrtelným šípem.¹⁵⁵ Apollónovým šípům neunikli ani obři Alóeovci, synové Poseidóna a Ífimedee, kteří měli tu troufalost, že chtěli v dospělosti vyzvat bohy na Olympu k boji a unést Héru a Artemidu.¹⁵⁶ Svůj plán by byli i učinili, ale Apollón je dříve stihl zabít.¹⁵⁷ Smrtí na neúctu k němu doplatili i král Lapithů Flegyas¹⁵⁸ a Niobin manžel Amfión.¹⁵⁹

Dříve než se Amfión pokusil zničit Apollónův chrám, potrestal společně se svým bratrem Zéthem thébskou královnu Dirké. Ta nenáviděla jejich matku, dceru dřívějšího thébského krále Nyktea, Antiopu. Antiopa byla svedena samotným Diem, který s ní zplodil dvojčata Amfióna a Zéthu. Už však víme, že ze strachu před manželovým hněvem děti pohodila v lese. Chlapců se ujal pastýř a vychoval je. Antiopa se však dostala do rukou nového thébského krále Lyka a jeho manželky Dirké, své sestřence, která svou nenávist k ní projevovala na každém kroku. Později dokonce požadovala

¹⁵⁰ Eliade, M.: Dějiny náboženského myšlení I. 3. vyd. Praha 2008, s. 279.

¹⁵¹ Zamarovský, V.: Bohové a hrdinové antických bájí. 6. vyd. Praha 2005, s. 52.

¹⁵² Homér, Ílias, XVI 711; XXII 302.

¹⁵³ Homér, Odysseia, VIII 323.

¹⁵⁴ Bouzek, J.; Kratochvíl, Z.: Od mýtu k logu. Praha 1994, s. 82.

¹⁵⁵ Ovidius, Proměny, s. 40-42.

¹⁵⁶ Zamarovský, V.: Bohové a hrdinové antických bájí. 6. vyd. Praha 2005, s. 37.

¹⁵⁷ Homér, Odysseia, XI 305-320.

¹⁵⁸ Zamarovský, V.: Bohové a hrdinové antických bájí. 6. vyd. Praha 2005, s. 136-7.

¹⁵⁹ Kerenyi, K.: Mytologie Řeků II. Příběhy hérů. Praha 1998, s. 36.

Antiopinu smrt. O její vykonání požádala nevědomky její syny. Když se chlapci dozvěděli se, že Antiopa je jejich matka, v hněvu potrestali Dirké stejně, jak ona chtěla potrestat jejich matku. Připoutali ji k býkovi, který ji uvlácel k smrti.¹⁶⁰ Pak zabili i Lyka a stali se thébskými králi.¹⁶¹

Stejně špatně jako Dirké k Antiopě se chovala i druhá Salmóneova manželka Sideró ke své nevlastní dceři Týró. I Sideró byla potrestána smrtí odloženými dětmi své nevlastní dcery, respektive jedním z nich, Peliem.¹⁶² Ani on však nedopadl dobře. Už bylo napsáno výše, že odmítl předat království svému synovci Iásonóvi, i přesto že splnil jím zadaný úkol a přinesl zlaté rouno. Navíc, zatímco byl Iásón pro zlaté rouno, donutil Peliás ke smrti svého bratra Aisóna, jeho ženu Polymélu i jejich druhého syna Promacha.¹⁶³ Iásón se ho proto rozhodl pomstít s pomocí své manželky Médei.¹⁶⁴ Ta byla totiž známá jako kouzelnice, která dokáže staré přeměnit na mladé. Tak rozřezala starého berana, kusy vařila v kotli, ze kterého pak vyskočilo malé jehně. Peliovy dcery ji tedy prosily, aby omladila i jejich přestárlého otce. Médeia tedy svolila, rozřezala Pelia na kusy a jeho maso vařila v kotli, ale ten už neožil.¹⁶⁵

Mnoho vražd měli na svém kontě i héroové Héraklés a Théseus. Oba však na své oběti útočili pouze v sebeobraně nebo proto, že někomu škodili. Héraklés kromě Láomedóna a Euryta potrestal smrtí mykénského krále Eurysthea. Když u něj Héraklés sloužil, Eurystheus si pro něj vymýšlel mnohé těžké úkoly, navíc ho ponižoval a urážel a dokonce chtěl, aby mu sloužili i Hérakleovi potomci. Když Héraklés zemřel, Eurystheus chystal záhubu pro jeho děti, a tak je Hérakleův příbuzný Ioláos odvedl pryč a museli

¹⁶⁰ Zamarovský, V.: Bohové a hrdinové antických bájí. 6. vyd. Praha 2005, s. 40.

¹⁶¹ Tamtéž, s. 109.

¹⁶² Kerényi, K.: Mytologie Řeků II. Příběhy héróů. Praha 1998, s. 59-60.

¹⁶³ Graves, R.: Řecké mýty. Praha 2004, s. 615.

¹⁶⁴ Zamarovský, V.: Bohové a hrdinové antických bájí. 6. vyd. Praha 2005, s. 337.

¹⁶⁵ Ovidius, Proměny, s. 193–195.

prchat z jednoho místa do druhého.¹⁶⁶ Nikde je nechtěli přijmout, až v Athénách. Eurystheus sem však přitáhl s vojskem a chtěl se jich zmocnit násilím. Byl však poražen a na Alkméninu žádost i zavražděn, aby bylo pomstěno jeho jednání s Héraklem a jeho příbuznými.¹⁶⁷

Héraklés také uškrtil syna Poseidóna a Afrodíty, Eryka, protože se pokusil ukrást krávu z Géryonova stáda.¹⁶⁸ I obru Kákovi se zachtělo krav a býků z tohoto stáda a byl Héraklem zardoušen,¹⁶⁹ stejně dopadla i obluda Skylla.¹⁷⁰ Zabil i thébského krále Lyka, který se pokusil o život Hérakleových dětí a manželky, když byl zrovna Héraklés v podsvětí. Lykos vládl v Thébách po tom, co zabil Megařina otce Kreonta a Héraklovy děti chtěl zahubit, aby nemohly pomstít příbuzné své matky, a s nimi i Megaru a Hérakleova otce Amfitryóna.¹⁷¹ Héraklés však Lyka stačil dříve zabít.¹⁷²

Théseus na své cestě do Athén vykonal také mnoho vražd, ale i ty byly jen v sebeobraně. Sínis natahoval lidi mezi stromy a trhal je, Skeirón shazoval pocestné ze srázů, Kerkyón vyzýval každého na souboj a zabil ho, Prokrústés natahoval lidi na lůžku nebo je obřezával. Théseus je všechny porazil a naložil s nimi stejně, jako oni nakládali se svými oběťmi.¹⁷³ Velmi slavná byla jeho vražda Mínoťaura, kterou osvobodil Athény od lidské daně pro Krétu.¹⁷⁴

Smrtí byla za svou zradu potrestána manželka jednoho z bojovníků sedmi proti Thébám Erifýlé. Její manžel Amfiaréos do války jít nechtěl, protože díky svým věšteckým schopnostem věděl, že bohové s válkou

¹⁶⁶ Eurípidés, Herákleovci. In: Heráklés a jiné tragédie. Praha 1988, s. 217.

¹⁶⁷ Tamtéž, s. 260.

¹⁶⁸ Zamarovský, V.: Bohové a hrdinové antických bájí. 6. vyd. Praha 2005, s. 122.

¹⁶⁹ Tamtéž, s. 218.

¹⁷⁰ Tamtéž, s. 401.

¹⁷¹ Eurípidés, Heráklés. In: Heráklés a jiné tragédie. Praha 1988, s. 29-30.

¹⁷² Tamtéž, s. 59.

¹⁷³ Ovidius, Proměny, s. 197-198.

¹⁷⁴ Kerényi, K.: Mytologie Řeků II. Příběhy héróů. Praha 1998, s. 172.

nesouhlasí a bojovníci tam zahynou.¹⁷⁵ Proto se schoval a jediný, kdo o jeho úkrytu věděl, byla jeho žena. Ta ho však vyzradila za Harmoniin náhrdelník. Amfiaréos tedy zapřísahal své syny, aby v případě, že se z války nevrátí, matku potrestali.¹⁷⁶ Amfiaréos byl ve válce sražen Diovým bleskem, který před ním rozevřel zemi, a ta ho pohltila i s válečným vozem.¹⁷⁷ Pomstu vykonal jejich syn Alkmaión. Ovšem umírající matka ho proklela a s ním i zemi, která by mu poskytla útočiště. Delfské věštírny se pak ptal, jak se matčiny kletby zbavit. Pýthia mu poradila, že se může zachránit jenom v zemi, která v době, kdy ho matka proklela, ještě neexistovala. Usídlil se tedy v ústí řeky Achelóa na nánosu písku a jílu. Sice žil dlouho šťastně, ale matčině kletbě a trestu stejně neunikl. Osudným se mu stala právě Harmoniin náhrdelník, kvůli kterému jeho matka zradila otce. Náhrdelník měl v držení otec jeho první manželky Arsinoé, Fégeás, a když ho chtěl Alkmaión znovu získat, jeho bývalí švagři ho zabili. Arsinoé za to své bratry proklela a historie se opakovala, švagři padli rukou synů Alkmaióna a jeho druhé ženy.¹⁷⁸

Velmi neobvyklou smrtí byl potrestán krétský král Mínós. Zaměstnal athénského vynálezce Daidala a nejprve po něm chtěl, aby mu pomohl ukrýt jeho nemanželského syna Mínótaura před zraky lidí. Daidalos pro něj tedy vystavěl ohromný labyrint. Mínós potom dával Daidalovi další a další práce a nutil ho zůstat na Krétě, aby nevyzradil tajemství labyrintu. Daidalos se však nenechal zastrašit a vytvořil pro sebe a svého syna Íkara křídla z peří a vosku a oba z Kréty uletěli. Íkaros se však i přes rady otce vznesl příliš blízko slunci, vosk na jeho křídlech se roztavil, on spadl do moře a utopil se. Nešťastný Daidalos přistál na Sicílii a požádal o azyl tamějšího krále Kókala. Mínós však po Kókalovi chtěl, aby mu Daidala vydal a vypravil se s vojskem

¹⁷⁵ Zamarovský, V.: Bohové a hrdinové antických bájí. 6. vyd. Praha 2005, s. 39.

¹⁷⁶ Kerenyi, K.: Mytologie Řeků II. Příběhy héróů. Praha 1998, s. 218.

¹⁷⁷ Zamarovský, V.: Bohové a hrdinové antických bájí. 6. vyd. Praha 2005, s. 39.

¹⁷⁸ Pausániás, Cesta po Řecku II, VIII, 23 .

na Sicílii.¹⁷⁹ Kókalos ho přijal, ale Daidalos na něj připravil léčku. Do královské koupelny zavedl tajné potrubí, zatopil pod kotlem, a když se večer Mínós koupal, vpustil na něj vařící vodu a Mínós zemřel.¹⁸⁰

Po návratu na Ithaku Odysseus ztrestal smrtí nápadníky své manželky Pénélopy. Ti si v jeho paláci vesele žili z jeho majetku, dvořili se jeho krásné manželce a obtěžovali služebnictvo i obyvatelstvo Ithaky.¹⁸¹ Odysseus je lstí společně se synem Télemachem vlákal do pastí a postupně všechny povraždili. Jako prvního potrestal Antinoa, protože byl ze všech nejdotěrnější.¹⁸² Potrestány byly i některé služky, které se s nápadníky spustily a nedbaly svého pána.¹⁸³

Smrtí byla trestána smrt v trójské válce. V případě, že v boji padl přítel nějakého reka, ten se snažil bez váhání pomstít smrt svého druha vraždou toho, kdo jej zabil. Jedním z nepřednějších příkladů je smrt Patroklova,¹⁸⁴ za níž následovala Achilleova pomsta na jeho vrahu Hektorovi. Přátelství Achillea a Patrokla bylo dáváno za příklad a stalo se tak vůbec nejslavnějším přátelstvím v řeckých mýtech.¹⁸⁵ Achilleovi však nestačilo potrestat smrt smrtí, navíc chtěl Hektorovu mrtvolu potupit, jak jen se dalo. Rozřízl mu nohy a protáhl jimi řemeny, které přivázal k vozu a každý den smýkal jeho mrtvé tělo okolo Patroklovy mohyly.¹⁸⁶

3.2. Mučení a tělesné tresty

Chronologicky prvním trestem se stal Kronův čin vůči jeho otci Úranovi. Úranos byl potrestán za to, že nechtěl vypustit své děti na svět, což se ovšem znelíbilo jeho ženě Gáie, která synovi dopomohla Úrana svrhnout.

¹⁷⁹ Pausániás, Cesta po Řecku, VII, 4.

¹⁸⁰ Zamarovský, V.: Bohové a hrdinové antických bájí. 6. vyd. Praha 2005, s. 89 - 91.

¹⁸¹ Homér, Odysseia, I 153-154.

¹⁸² Tamtéž, XXII 8-389.

¹⁸³ Tamtéž XXII 440-445.

¹⁸⁴ Tamtéž XVI 818-822.

¹⁸⁵ Vidman, L. Od Olympu k Panteonu. Praha 1986, s. 136.

¹⁸⁶ Homér, Ílias, XXII 326-400; XXIV 14-15.

Kronos usekl srpem Úranovo přirození a hodil ho do moře. Na tento čin navazuje hned další trest, tentokrát ve Kronův neprospěch, to když ho lstí svrhl jeho syn Zeus. Kronos byl potrestán za podobný čin, za jaký sám potrestal Úrana, totiž že své sotva narozené děti hned polykal, aby žádné z nich nedosáhlo jeho postavení. I zde se s tím nehodlala spokojit matka dětí, tedy Rheá, která svého muže obelstila a místo syna Dia mu podala kámen zabalený do plenek. Kronův osud byl už předurčen, jeho syn ho měl svrhnout a nahradit. Přesně to Zeus učinil.¹⁸⁷ Gáia si však svržení svého syna nenechala líbit a poslala Giganty, aby se proti němu vzbouřili. Dala jim kouzelnou bylinu, která je měla uchránit před zbraněmi bohů. Zeus se však s pomocí Hérakla ubránil, přemohl je a za trest svrhl do Tartaru. Gáia se však pořád nehodlala vzdát, spojila se s Tartarem a zplodila s ním netvora Týfóna, který měl Dia zahubit. I jeho však Zeus přemohl a srazil bleskem do Tartaru.¹⁸⁸

Mezi časté tělesné tresty patří oslepení viníka. O svůj zrak tak přišel Órión za znásilnění Meropy a obr Polyfémos za to, že snědl několik Odysseových druhů. Odysseus nejprve Polyféma opil, a když znavený usnul, vypálil mu pomocí rozžhaveného kyje jeho oko a oslepil ho.¹⁸⁹ Oslepen byl i Teiresiás, a to kvůli tomu, že prohlásil, že ženy mají z milování větší potěšení než muži, čímž si proti sobě popudil Héru.¹⁹⁰ Už bylo zmíněno, že slepotou byl za nevěru potrestán také Dafnis, thrácký pěvec Thamyris a thrácký král Fíneus. Ten byl potrestán za to, že zneužíval svého věšteckého umění. Ale slepota ještě neznamenal konec jeho utrpení. Jeho druhá manželkou Eidothea mu napovídala, že za ztrátu jeho zraku mohou jeho synové z prvního manželství. Fíneus jí uvěřil a za trest chlapce zaživa pohřbil do země. Za to byl stižen dalším božským trestem, a to neukojitelným hladem. Pokaždé když

¹⁸⁷ Kerényi, K.: *Mytologie Řeků I. Příběhy bohů a lidí*. Praha 1996, s. 26-27.

¹⁸⁸ Zamarovský, V.: *Bohové a hrdinové antických bájí*. 6. vyd. Praha 2005, s. 142.

¹⁸⁹ Homér, *Odysseia*, IX 345-394.

¹⁹⁰ Ovidius, *Proměny*, s. 94-95.

chtěl něco sníst, přilétly k němu Harpyje, jídlo mu snědli,¹⁹¹ a co ještě zbylo, zamořily nesnesitelným zápachem.¹⁹² Hladem musel trpět i thessalský král Erysichthón za to, že porazil posvátný stoletý dub v háji bohyně Démétry. Čím více jedl, tím měl větší hlad a nakonec za jídlo utratil celý svůj majetek i dceru Mnéstru. Ani to mu však nestačilo a nakonec se pustil i do vlastního těla, ale nestihl se sníst celý, protože zemřel ve velkých mukách.¹⁹³

Hérakleův syn Télefos v mládí zabil své strýce a za to byl od bohů potrestán nemotou.¹⁹⁴ Kentaur Eurytión se v opilosti choval hanebně na svatbě krále Lapithů Peirithoa s Hippodameiou. Za trest mu byly uříznuty uši a nos a byl vyhozen.¹⁹⁵

3.3. Napadení blízkého

Stejně jako v dnešní době, i v řeckých mýtech se bohové, héróové a lidé velmi trápili, pokud se něco stalo jejich blízkým. Proto se často objevovalo ne potrestání viníka samého, ale právě napadení některého z jeho bližních, především potomků. Klasickým příkladem takového trestu je manželka thébského krále Amfíóna, Niobé. Ta se domnívala, že je něco víc, než bohyně Létó, protože sama má čtrnáct dětí, a bohyně porodila jen Apollóna a Artemidu, a odmítla ji uctívat. Tím na sebe seslala hněv nejen Léty, ale i jejích dětí, kterým si matka stěžovala na svou urážku. Apollón šípem zastřelil všech sedm Niobiných synů a Artemis sedm Niobiných dcer.¹⁹⁶ Devět dní pak její mrtvé děti ležely nepohřbené, protože Zeus proměnil všechny Thébany v kámen. Desátého dne je pak pohřbili sami bohové. Mimo smrt svých dětí

¹⁹¹ Ovidius, Proměny, s. 136–143.

¹⁹² Kerenyi, K.: Mytologie Řeků II. Příběhy héróů. Praha 1998, s. 191.

¹⁹³ Zamarovský, V.: Bohové a hrdinové antických bájí. 6. vyd. Praha 2005, s. 122.

¹⁹⁴ Ovidius, Proměny, s. 236-238.

¹⁹⁵ Tamtéž, s. 328-329.

¹⁹⁶ Tamtéž, s. 165-170.

byla ještě Niobé potrestána tím, že byla proměněna ve skálu na hoře Sipylos a trpí jako kámen navěky.¹⁹⁷

V běsnění způsobeném trestem boha Dionýsia zabil svého syna thrácký král Lykúrkos, a také Semeliny sestry Agaué, Autonoé a Ínó zabili Agauenina syna Penthea. Ínó byla také potrestána za to, že se svým manželem Athamantem opatrovala malého Dionýsia. Hěřiným přičiněním Athamás zešílel a zabil svého syna Learcha a způsobil i smrt mladšího Melikerta.¹⁹⁸ Jak už víme, vraždy svých dětí se dopustil i Héraklés a na Kassiopeino vychloubání měla doplatit i její dcera Andromeda.

O syna přišel kvůli své vlastní krutosti i daulidský král Téreus. Ten se nejprve oženil s Proknou, dcerou athénské krále Pandia, která mu porodila syna Ita. Pak se ale Téreovi zachtělo zmocnit se i její sestry Filomély, kterou unesl, věznil ji v lese a vyřízl jí jazyk, aby jej neprozradila. Filoméla však utkala roucho, na kterém zobrazila svou pohanu a Prokné ji z chléva vysvobodila. Jako pomstu pak sestry zabily Ita, uvařily ho a předložily Téreovi k jídlu. Pak mu Prokné předhodila synovu hlavu a Téreus poznal, co snědl. Rozzuřený a s taseným mečem pak sestry pronásledoval a byl by je i zabil, kdyby je Zeus všechny tři neproměnil v ptáky,¹⁹⁹ Térea v dudka, Filomélu ve vlaštovku a Proknu ve slavíka.²⁰⁰ Podobným trestem byl postižen i Thyestés, kterému byly předloženy jeho děti k jídlu. Podrobněji o tomto trestu níže.

Trojský Apollónův kněz Láokoón byl kromě Kassandry jediným, kdo byl proti přijetí koně do Tróje. Tvrdil, že nepřátelům se nemá věřit a chtěl koně na místě zničit, ale Athéna, která si už dlouho přála záhuby Tróje, na něj seslala dva hady, kteří zabili jej i jeho syna.²⁰¹

¹⁹⁷ Homér, Ílias, XXIV 610-617.

¹⁹⁸ Ovidius, Proměny, s. 115-117.

¹⁹⁹ Tamtéž, s. 173-181.

²⁰⁰ Zamarovský, V.: Bohové a hrdinové antických bájí. 6. vyd. Praha 2005, s. 412.

²⁰¹ Tamtéž, s. 245.

3.4 Proměna

Tento trest se v řecké mytologii vyskytuje velmi často, a to jak u bohů, tak u héróů. Objevují se proměny ve zvířata, rostliny, ale i neživé věci. Mezi velmi časté tresty patřila proměna v některého ptáka. Jeden z Hádových zahradníků,²⁰² Askafalos, viděl Persefonu, když ujedla granátového jablka a dosvědčil to Hádovi. Rozhořčená Démétér za to Askafala proměnila v sovu.²⁰³ Niobina sestra Aédón žártila na to, že Niobé má sedm synů a sedm dcer a ona jen jednoho syna Ityla.²⁰⁴ Pokusila se tedy nejstaršího sestřina syna zavraždit, ale omylem místo toho zabila Ityla. Zeus ji za to proměnil ve slavici a ona každý rok počátkem léta každou noc oplakává zavražděného syna.²⁰⁵

Megarský král Nísos vedl válku s krétským králem Mínóem. Jeho dcera Skylla se do Minóa zamilovala, a aby získala jeho lásku, ustříhla svému otci pramen purpurových vlasů, na kterém závisel osud Megary. Mínós však pramínek nepřijal a jako zrádkyni vlastního otce ji prokrel, a tak se změnila v ptáka střížku. Nísos byl pak proměněn v orla, který střížku neustále pronásledoval.²⁰⁶ Ve straky byly proměněny již zmíněné dcery makedonského krále Piéra a Kéyx s manželkou Alkyonou byli rovněž proměněni v ptáky.

Trestem proměny trestala často bohyně Artemis. A protože byla bohyní lovu, měnila viníky nejčastěji v lovenou zvěř. Kréťan Siproitéus a vnuk thébského krále Kadma Aktaión ji spatřili nahou, jak se koupala se svými panenskými družkami.²⁰⁷ Siproitéus byl za trest proměněn v ženu, Aktaión zase v jelena a jeho vlastní psi ho rozsápali.²⁰⁸ Artemidinou společnicí byla také nymfa Kallistó, která bohyni přísahala, že nadosmrti zůstane pannou.

²⁰² Graves, R.: Řecké mýty. Praha 2004, s. 87.

²⁰³ Ovidius, Proměny, s. 153–154.

²⁰⁴ Graves, R.: Řecké mýty. Praha 2004, s. 392.

²⁰⁵ Homér, Odysseia, XIX 518-524.

²⁰⁶ Zamarovský, V.: Bohové a hrdinové antických bájí. 6. vyd. Praha 2005, s. 295.

²⁰⁷ Pausániás, Cesta po Řecku II, IX, 2.

²⁰⁸ Kerényi, K.: Mytologie Řeků I. Příběhy bohů a lidí. Praha 1996, s. 113.

Ovšem zalíbila se Diovi, který ji lehce svedl, a Kallistó s ním otěhotněla. Když se to dozvěděla Artemis, rozzlobila se a proměnila nymfu v medvědici.²⁰⁹ I další Artemidina družka Taygété byla potrestána za to, že se spojila s Diem, a to proměnou v laň.²¹⁰

V lasičku byla přeměněna Galanthis, družka Hérakleovy matky Alkmény. Když se měl Héraklés narodit, Hérá se snažila jeho porod oddálit. Zeus totiž prohlásil, že toho dne se narodí jeho syn, který bude vládnout Perseovu rodu. Hérá si na něm vynutila přísahu a pak uspíšila porod Nikippy, ženy krále Sthenela.²¹¹ K Alkméně pak poslala Eileithyiu, která si sedla k jejím dveřím se zkříženýma nohama a s prsty zaseknutými do sebe a tím držela Hérakleův porod. Galanthis jí však řekla, že porod už proběhl, i když to nebyla pravda. Eileitheia vyskočila a v tu chvíli Alkémna porodila.²¹²

Král arkadského města Lykosúry Lykáón se rozhodl prověřit Diovu vševědoucnost, a to tak, že ho pozval na hostinu a předložil mu jídlo z upečeného člověka. Zeus to samozřejmě poznal a Lykáóna proměnil ve vlka, který se vystavuje nebezpečí života, když zatouží po lidském masu.²¹³ I Lykáónovi synové předložili Diovi polévku z vnitřností svého bratra Nyktima, i je Zeus proměnil ve vlky.²¹⁴ Skýtský král Lynkos se zase chtěl prohlásit za učitele zemědělství, aby získal slávu Triptolema, kterého tím pověřila bohyně Démétér. Rozhodl se tak Triptolema zabít, když se kradl do jeho ložnice, Démétér ho proměnila v rysa, který se musí navždy vyhýbat obdělávaným polím.²¹⁵ Nymfa Myrmex byly proměněna v mravence, protože tvrdila, že vynalezla pluh, který byl ale dílem její družky Athény.²¹⁶ V pavouka byla zase proměněna již zmíněná Arachné. Už zde také byly

²⁰⁹ Pausániás, Cesta po Řecku II, VIII, 3.

²¹⁰ Kerényi, K.: Mytologie Řeků II. Příběhy héróů. Praha 1998, s. 110.

²¹¹ Homér, Ílias, XIX 100-124.

²¹² Ovidius, Proměny, s. 252.

²¹³ Tamtéž, s. 27-30.

²¹⁴ Graves, R.: Řecké mýty. Praha 2004, s. 138.

²¹⁵ Ovidius, Proměny, s. 158.

²¹⁶ Graves, R.: Řecké mýty. Praha 2004, s. 215.

popsány osudy Atalanty a Melanióna, proměněných ve lvy, Mínyových dcer, které se staly netopýry, Hippó potrestanou proměnou v ryzku, a Íó hnanou v podobě krávy.

Méně časté než zvířecí, byly proměny rostlinné. Už bylo napsáno, že Afrodíté potrestala dceru kyperské královny Kinyry, Smyrnu, tím že tajně spala s vlastním otcem. Ten když se dozvěděl, co se stalo a že s ním Smyrna počala dítě, hnal ji s vytaseným mečem z paláce. Dostihl ji nad srázem a už ji chtěl zabít, ale Afrodíté ji proměnila v myrhu.²¹⁷ Dcera oichalského krále Euryta Dryopé trhala lotosové květy a omylem utrhla i pár květů ze stromu, ve kterém žila nymfa Lótis. Tím však strom poranila a musela za to pykat, byla proměněna v lotos.²¹⁸ Nymfa Klytie se zamilovala do boha Héliá, ale on o ni nestál, protože miloval dceru perského krále Leukotheu. Ze žárlivosti proto proti Leukotheu poštvála jejího vlastního otce, který ji nechal zaživa zakopat do písku. Hélios Klytii za trest proměnil ve slunečnici, která se neustále otáčí za svou láskou Sluncem.²¹⁹

Spíše výjimečně se pak objevovala proměna v neživou věc, většinou kámen či sochu. Moc měnit lidi v kámen získal na čas Perseus pomocí ut'até Gorgoniny hlavy. Její pohled způsobil, že se každý proměnil v kámen. Takto Perseus potrestal bratra etiopského krále Kéfea, Fínea. Ten se měl oženit s dcerou svého bratra Andromedou. Protože ji však měla získat mořská obluda, Fíneus se od jejich sňatku distancoval. Po tom, co ji zachránil Perseus a ona se za něj chtěla provdat, však Fíneus obrátil a domáhal se svých dřívějších práv. Vtrhl tedy na svatební hostinu a chtěl Persea zabít. Ten však ze své brašny vytáhl hlavu Gorgony a Fíneus se proměnil v kámen.²²⁰ Stejně

²¹⁷ Graves, R.: Řecké mýty. Praha 2004, s. 65.

²¹⁸ Ovidius, Proměny, s. 252-255.

²¹⁹ Tamtéž, s. 115-117.

²²⁰ Tamtéž, s. 136.

dopadl i obr Atlás protože Persea nazval lhářem a vyhnal ho,²²¹ a Polydektés, který Perseovi nevěřil, že opravdu přinesl Gorgonu.²²²

Mílétský král Pandareos ukradl Diovi zlatého psa a schoval si jej k lýdskému králi Tantalovi do Sipylu. Když ho ale po něm později žádal zpět, Tantalos popřel, že by mu nějakého psa dal a křivě to odpřísáhl. Zeus za to potrestal oba, Pandarea proměnil v kámen,²²³ i s jeho manželkou Harmothoou²²⁴ o Tantalově trestu se zmiňují v kapitole o podsvětních trestech.

Kekropova dcera Hersa se stala kamennou sochu, Nerités mušlí, jeden z Daktylů, Kelmis, urazil Rhéu a za to byl proměněn v ocel.²²⁵

V několika případech nabyly proměny podobu nelidských oblud nebo příšer. Tak například dcery říčního boha Achelóa Sirény byly proměněny napůl v ptáky a staly se z nich obludy.²²⁶ V obludu byla proměněna i Skylla a Gorgony.

3.5. Vyhnanství

Vyhnanství neboli fygé bylo v antickém Řecku trestem za těžké zločiny, obvykle politické povahy. Spočívalo ve zbavení všech politických práv a ztrátě právní ochrany, a bylo obvykle spojeno s konfiskací majetku. Ve Spartě měla právo odsuzovat k vyhnanství gerúsiá, která fungovala též jako nejvyšší soud nad vrahy a vlastizrádci, v Athénách areopag.²²⁷ I vyhnanství bylo proto velmi častým potrestáním viníka v řeckých mýtech, především proto, že to bylo pro potrestaného ve většině případů velká potupa.

²²¹ Ovidius, Proměny, s. 129–130.

²²² Zamarovský, V.: Bohové a hrdinové antických bájí. 6. vyd. Praha 2005, s. 347-8.

²²³ Kerényi, K.: Mytologie Řeků I. Příběhy bohů a lidí. Praha 1996, s. 51.

²²⁴ Zamarovský, V.: Bohové a hrdinové antických bájí. 6. vyd. Praha 2005, s. 324.

²²⁵ Kerényi, K.: Mytologie Řeků I. Příběhy bohů a lidí. Praha 1996, s. 69.

²²⁶ Zamarovský, V.: Bohové a hrdinové antických bájí. 6. vyd. Praha 2005, s. 398.

²²⁷ Encyklopedie antiky. Praha 1973, s. 683.

Už v kapitole o vraždě jako příčině trestů byla vyjmenována řada osob, které byli za vraždu odsouzeni k vyhnanství. Jednalo se o Daidala, Amfitrióna, Médeiu, Týdeia, Pélea a Kefala.

Mínóův vnuk Ídomeneus, krétský panovník, se při plavbě na moři dostal do velké bouře a ze strachu před ztroskotáním slíbil Poseidónovi obětovat první živou bytost, která mu po přistání přijde v ústrety. Naneštěstí mu ale první naproti přišly jeho děti a Ídomeneus se je zdráhal obětovat. Lid ho proto kvůli jeho bezbožnosti za trest vypudil.²²⁸ Élidský král Augeiás odmítl dát Herákleovi za vyčištění chlévů slíbenou odměnu. Oba soupeři si za rozhodčího zvolili Augeiova syna Fýlea, který dal za pravdu Hárakleovi. Augeiás to však odmítl uznat a syna vyhnal.²²⁹ Stejně tak i Polyfeidův syn Theoklymenos byl vyhnán z vlasti, za to, že zabil krajana, jehož rodina ho pronásledovala. Ujal se ho Odysseův syn Télemachos.²³⁰ Teukra, nejproslulejšího lučištníka trojské války, vyhnal otec hned po jeho návratu na rodnou Salamínu, protože nezabránil smrti nevlastního bratra Aianta. Teukros se tedy vystěhoval na Kypr.²³¹

Vyhnanstvím se trestalo také porušení panenství svobodné dívky. Tak například Mínós vyhnal svou dceru Akakallidu²³² a Akrisos Danaé.

3. 6. Potupa

V řeckých mýtech se také často objevují tresty, které viníky nějakým způsobem potupily. Potupu často doprovázelo zesměšnění a ponížení, a mohla nabývat nejrůznějších podob.

Když Zeus porazil Krona, byl na svůj čin nesmírně hrdý a zpychl. Jeho pýcha a nedůtklivost začaly být však tak nesnesitelné, že se proti němu spikli všichni bohové v čele s Hérou. Když spal, tak ho obklopili a spoutali tak, že

²²⁸ Kerenyi, K.: *Mytologie Řeků II. Příběhy héróů*. Praha 1998, s. 239.

²²⁹ Zamarovský, V.: *Bohové a hrdinové antických bájí*. 6. vyd. Praha 2005, s. 141.

²³⁰ Homér, *Odysseia*, XV 271-273.

²³¹ Bartoněk, A.: *Odysseové na mořích historie*. Praha 1976, s. 58.

²³² Graves, R.: *Řecké mýty*. Praha 2004, s. 307.

se nemohl ani hnout, vzali mu blesk z rukou, vysmívali se mu a uráželi ho. Až Néreova dcera Thetis požádala storukého obra Briarea, aby Dia osvobodil. Zeus samozřejmě tento čin nemohl nechat nepotrestaný, a připravil rovněž potupnou pomstu. Héru pověsil v povětrí na zlatém laně se dvěma kovádkami přivázanými k chodidlům a nechtěl ji pustit. Nakonec museli všichni bohové přísahat, že už se proti Diovi nikdy nespiknou, až pak Héru propustil. Poseidóna a Apollóna potrestal ještě tak, že je poslal na službu ke králi Láomedontovi, kterému postavili město Tróju.²³³

Potupně musela pykat Hérá i od svého syna Héfaista. Když se totiž narodil, byl chromý a Hérá se za něj styděla, snažila se své mateřství utajit a svrhla ho z Olympu.²³⁴ Její syn jí to nemohl zapomenout. Sestavil tedy krásný zlatý trůn, a když na něj usedla, spoutaly ji jemné, ale pevné nitky. Pak se trůn zvedl a vznášel ve vzduchu. Bohové se snažili přesvědčit Héfaista, aby matku pustil, ale on nepovolil, nepomohlo ani Areovo násilí. Až Dionýsios jej opil vínem a Héfaistos se zavázal Héru pustit, když mu dají bohové za manželku Afrodítu.²³⁵

Opravdu velkou potopu zažili bohové Arés a Afrodíta. Afrodíta byla manželkou boha Héfaista, ale zároveň Areovou milenkou. Héfaistos tušil, že mu manželka zahýbá, proto na milence nastražil past. Předstíral, že jede na ostrov Lémnos, a když to Arés uslyšel, byl hned u Afrodíty v ložnici. Když však ulehli na postel, vyšlehly z ní pevné železné okovy a oba milence spoutali. Héfaistos pak zavolal všechny olympské bohy, aby se na jejich potupu podívali a všichni z toho měli náramnou podívanou.²³⁶

Bohyně ranních červánků Éós odloudila od Afrodíty Area, proto ji Afrodíta potrestala nezkrotnou vášní k mladým jinochům.²³⁷ Takže i když

²³³ Kerényi, K.: *Mytologie Řeků I. Příběhy bohů a lidí*. Praha 1996, s. 49.

²³⁴ Homér, *Ílias*, XVIII 394-397.

²³⁵ Kerényi, K.: *Mytologie Řeků I. Příběhy bohů a lidí*. Praha 1996, s. 122-123.

²³⁶ Homér, *Odyseia*, VIII 267-366.

²³⁷ Kerényi, K.: *Mytologie Řeků I. Příběhy bohů a lidí*. Praha 1996, s. 153.

byla Éós provdána za Astraia, sváděla další muže, Órióna, Kefala, Kleita.²³⁸ Bohyni zaslepenosti Áté se zase Zeus pomstil za to, že ho ošálila, když na něj Hérá chystala léčku kvůli jeho synu Héraklovi. Když Zeus procitl ze zaslepenosti, popadl Áté za vlasy a mrštil jí z Olympu dolů mezi lidi,²³⁹ zpátky už se nemohla vrátit.²⁴⁰

Bůh Apollón zesměšňoval zlatý Erótův luk, zřejmě proto, že neměly takový účinek jako jeho střely. Erós to ovšem nenechal jen tak a Apollóna potrestal. Vystřelil na něj svůj šíp lásky a on se zamiloval do překrásné nymfy Dafné. Ji však Erós postřelil šípem zabíjejícím lásku, a tak se Dafné za žádnou cenu nechtěla stát Apollónovou ženou. Raději poprosila svého otce, říčního boha Péneia, aby změnil její podobu a on ji tedy proměnil ve vavřínový strom.²⁴¹

Thébané museli snášet potupu od minyjského krále Ergina, protože zabili jeho otce Klymena. Proto měli každý rok Minyům posílat 100 krav, a to po dobu 20 let. Sice to nebylo mnoho, ale Erginos tuto daň prohlašoval jako symbol nadvlády, což Thébany uráželo.²⁴²

Eubojský král Nauplios za to, že Řekové neprávem odsoudili jeho syna Palaméda jako zrádce k trestu smrti, rozšířil mezi manželkami achájských králů zprávy, že jejich manželé jsou jim nevěrní s Trójankami. To prý přimělo k nevěře Klytaiméstru i Diomédovu manželku Aigialeiu a manželku krétského krále Ídomenea. Když se pak Achájeci po válce vraceli domů, sváděl jejich lodě klamným ohněm na euboiská úskalí, takže mnohé ztroskotaly. Ídomedeia pak prý vyhnal z Kréty.²⁴³

²³⁸ Graves, R.: Řecké mýty. Praha 2004, s. 149.

²³⁹ Kerenyi, K.: Mytologie Řeků II. Příběhy héróů. Praha 1998, s. 99-100.

²⁴⁰ Zamarovský, V.: Bohové a hrdinové antických bájí. 6. vyd. Praha 2005, s. 71.

²⁴¹ Ovidius, Proměny, s. 42- 46.

²⁴² Zamarovský, V.: Bohové a hrdinové antických bájí. 6. vyd. Praha 2005, s. 118.

²⁴³ Tamtéž, s. 286.

3. 7. Podsvětní tresty

Nejprve se tyto prastaré tresty odehrávaly v celém vesmíru, až pozdější vyprávění je přenesla do podsvětí.²⁴⁴ Zde se odpykávaly ty nejpříkladnější tresty, které měly lidem na zemi zabránit konat špatné skutky. Mimo tyto příkladné skutky se ale v podsvětí trestali i provinilci, kteří dostali trest podle své viny v pozemském životě.²⁴⁵ Zvláštní tresty byly vyhrazeny pro ty, kdo bili své rodiče nebo hosta, zranili cizince prosícího o ochranu, chrámové zloděje a křivopřísežníky. Takové zlosyny mučily i v podsvětí dál Erinye nebo zvláštní podsvětní démoni.²⁴⁶

Mezi příkladné podsvětní tresty, které měly především odstrašovat, patřilo utrpení Ixióna, Sísyfa, Tantalů a Salmónea.

Ixión, syn lapithského krále Flegya, slíbil svému tchánovi Déioneovi skvělé svatební dary, ale když si pro ně přišel, tak na něj políčil past, zabil ho a propadl šílenství. Z toho ho však očistil Zeus a přijal jej na Olymp, učinil ho svým hostem a obdařil nesmrtelností. Ixión byl však nevděčný a dělal nemravné návrhy Héře. Ta si to nenechala pro sebe a řekla to Diovi. Zeus, aby poznal, jestli Hérá, která ráda intrigovala, mluví pravdu, poslal k Ixiónovi její podobu vytvořenou z oblaků. Ixión s oblaky ležel a zplodil Kentaura. Zeus ho tak za jeho dvojí provinění nejprve nechal Hermem zbičovat²⁴⁷ a pak přivázat k okřídlenému kolu, které je hnáno povětřím ve věčném víru. Při tom Ixión musel neustále opakovat: „Dobrodinci musíš splácet vděčností.“²⁴⁸

Dalším z typických podsvětních trestů je trest lidského krále Tantalů, který byl synem Dia a královny Omfalé. Tantalos sedával u tabule s bohy a jednou je pozval na hostinu i k sobě domů. Protože chtěl bohy poctit něčím zvláštním a protože je chtěl vyzkoušet, zabil svého syna Pelopa a předložil jim ho k jídlu. Tantalos se však dopustil ještě dalších hříchů. Především

²⁴⁴ Kerenyi, K.: *Mytologie Řeků II. Příběhy hérůů*. Praha 1998, s. 51.

²⁴⁵ Zamarovský, V.: *Bohové a hrdinové antických bájí*. 6. vyd. Praha 2005, s. 152.

²⁴⁶ Kerenyi, K.: *Mytologie Řeků I. Příběhy bohů a lidí*. Praha 1996, s. 185.

²⁴⁷ Graves, R.: *Řecké mýty*. Praha 2004, s. 210.

²⁴⁸ Kerenyi, K.: *Mytologie Řeků I. Příběhy bohů a lidí*. Praha 1996, s. 123-124.

smrtným lidem vyzrazoval tajemství nesmrtelných bohů a svým přátelům dával ochutnávat pokrm bohů, nektar a ambrozii. O Pandareovi a Diovu psu už bylo psáno výše. Když pak Tantalovi Zeus nabídl splnit jakékoliv přání, přál si život, jakým žijí bohové. To byla poslední kapka a rozlíčený Zeus troufalého Tantara potrestal. Nejprve ho pověsil se spoutanýma rukama ze skály, vznášel se mezi nebem a zemí a měl slunce nad hlavou jako ohnivý kámen. Později byl jeho trest převeden do podsvětí. Tam stál v jezerní tůni, voda mu sahala až k bradě. Žíznil a nemohl se napít, protože jakmile se sehnul, voda se vypařila. Kolem něj byly vysoké stromy s ovocem, které sahaly k jeho hlavě, ale jakmile si chtěl ovoce utrhnout, stromy své větve zvedly.²⁴⁹ Navíc mu nad hlavou visel hrozící balvan, který mohl každou chvíli spadnout. Jeho muka měla trvat věčně a zůstala symbolem nejhoršího utrpení, které může člověka postihnout, tedy hladu, žízně a strachu.²⁵⁰

Sísyfos byl potrestán za to, že vyzradil Diovo tajemství o únosu Aigíny, dcery říčního boha Ásópa. Zeus na Sísyfa poslal boha smrti Thanata, ale i toho vychytralec přelstil. Svázal ho silnými pouty, a od té doby nikdo na zemi nezemřel, lidé se přestali bát bohů a nepřinášeli jim oběti, čímž byl otřesen řád, na kterém spočívala sama existence bohů. Teprve Arés Thanata vyprostil a odevzdal mu Sísyfa. Lstivý Sísyfos si vyprosil, aby ještě před smrtí mohl promluvit s manželkou Meropou a nařídil jí, aby Hádrovi a Persefoně neposílala žádnou oběť. Potom ošálil Persefonu a přemluvil ji, aby ho na chvíli propustila z podsvětí, aby obnovil její oběti. Zpět se ale už nevrátil, a pěkně si v Korintu užíval života. Rozhněvaný Hádes za ním poslal opět Thanata, který Sísyfa opil a pak ho odvedl do podsvětí, odkud se už nedostal.²⁵¹ Zde byl potrestán exemplárním trestem, který je obrazem věčně marného úsilí svalit ze sebe úděl všech smrtelníků.²⁵² Věčně valí balvan,

²⁴⁹ Homér, *Odysseia*, XI 582-592.

²⁵⁰ Zamarovský, V.: *Bohové a hrdinové antických bájí*. 6. vyd. Praha 2005, s. 405.

²⁵¹ Tamtéž, s. 399.

²⁵² Kerényi, K.: *Mytologie Řeků II. Příběhy héróů*. Praha 1998, s. 62-64.

zapřen ze všech sil rukama a nohama, a když už jej hodlá překulit přes vrch, pokaždé ho zvrátí ta veliká tíha a rázem se kámen zase skutálí do roviny.²⁵³

Domýšlivý Sísyfův bratr Salmóneus zase požadoval pro sebe oběti náležející Diovi, chtěl ovládnout blesk a při závodech na svém voze se pokoušel blýskat a hřmít, aby z něj šel strach jako z bohů. Své spřežení hnál přes bronzové mosty, aby napodobil zvuk hromu a mezi lid, který nenáviděl, házel pochodně. Zeus ho za trest sežehl bleskem a spálil celé město Salmónii, které založil.²⁵⁴ V podsvětí Salmóneus dále běsnil se svým vozem a pochodněmi a už nikdy nemohl přestat.²⁵⁵

Obr Tityos, syn Dia a Gáie, přepadl matku Apollóna a Artemidy, Létó, když se blížila k Delfám a pokusil se ji znásilnit.²⁵⁶ Matčiny božské děti ji však zachránili a Tityos za svou opovážlivost zaplatil smrtí. Navíc byl odsouzen k věčnému trestu, musel ležet v podsvětí přikovaný k zemi a dva supi mu klovali játra, která neustále dorůstala.²⁵⁷ V antice byl jeho trest stejně příslovečný jako Tantalův, Sísyfův nebo Ixiónův, ale v novověku se na něj pozapomnělo.²⁵⁸

Do podsvětí se po smrti dostali i bratři Alóeovci, o nichž už byla řeč. Po tom, co je skolil Apollón svými šípy, jejich duše sestoupily do Tartaru, kde byly pevně přivázány ke sloupu provazy pletenými z živých zmijí. Seděli tam zády k sobě a z vrcholku sloupu na ně shlížela příšerná nymfa Styx, aby připomínala jejich nevyplněné přísahy.²⁵⁹ Do podsvětí byl na čas přesunut i trest Prométheův.

Po smrti vešly do podsvětí i duše devětačtyřiceti sester Danaoven, kde pykaly za to, že byly bytostmi věčně nenaplněnými, které nikdy nedosáhly

²⁵³ Homér, *Odysseia*, XI 592-600.

²⁵⁴ Graves, R.: *Řecké mýty*. Praha 2004, s. 222.

²⁵⁵ Kerenyi, K.: *Mytologie Řeků II. Příběhy héróů*. Praha 1998, s. 60.

²⁵⁶ Graves, R.: *Řecké mýty*. Praha 2004, s. 73.

²⁵⁷ Homér, *Odysseia*, XI 576-581.

²⁵⁸ Zamarovský, V.: *Bohové a hrdinové antických bájí*. 6. vyd. Praha 2005, s. 426.

²⁵⁹ Graves, R.: *Řecké mýty*. Praha 2004, s. 136.

naplnění manželství svatbou. Při svatební noci totiž na otcův příkaz zabily své novomanžely. V podsvětí nosily neustále vodu v prasklých džbánech nebo ji nalévaly do nádob bez dna. Jejich trest se tak stal symbolem marné a zbytečné práce.²⁶⁰

Troufalý Peirithoos, syn Dia, si vybral za manželku samotnou královnu podsvětí Persefoné. Vydal se tedy s přítelem Théseem do podsvětí ji unést. Lstí se dostali přes řeku a seznámili se s Hádem. Ten však jejich úmysl prohlédl a posadil je na trůny zapomnění.²⁶¹ To jim okamžitě srostlo s tělem, takže se nemohli hnout, aniž si vytrhli kus masa. Všude kolem nich syčeli stočení hadi, bičovali je Lítice a Kerberos je ohryzával.²⁶² Thésea za čtyři roky osvobodil Héraklés, u Peirithoa mu to Zeus zakázal, proto tam seděl až do konce světa a byl potrestán věčnou nehybností.²⁶³

3. 8. Prokletí

Protože člověk nemohl všechny tresty odpykat už za svého života, v starší době přecházela vina nebo prokletí i na další pokolení.²⁶⁴ Prokletí tak nepostihovalo jen samotnou osobu, která spáchala čin, po němž následoval trest, nýbrž celou rodinu, respektive celý rod i v dalších pokoleních. V prokletí byly pak obsaženy další podskupiny trestů, jeho podstatou však bylo, aby nikdo z prokletého rodu nenabyl štěstí a naopak, aby prožil co největší utrpení. Toto utrpení však nemělo nabývat pouze fyzické podoby, velmi často se naopak projevovalo strastmi psychickými. Protože hrdinové řeckých mýtů byli uvědomělí a ctili tradice, které jim ukládaly žít podle určitého mravního vzoru, pokud spáchali něco, co bylo proti této mravní

²⁶⁰ Zamarovský, V.: Bohové a hrdinové antických bájí. 6. vyd. Praha 2005, s. 93.

²⁶¹ Kerényi, K.: Mytologie Řeků II. Příběhy héróů. Praha 1998, s. 177-178.

²⁶² Graves, R.: Řecké mýty. Praha 2004, s. 367.

²⁶³ Tamtéž, s. 368.

²⁶⁴ Vidman, L. Od Olympu k Panteonu. Praha 1986, s. 142.

tradici, nesli svou chybu velmi těžce. Především však si byli schopni tuto chybu uvědomit a následně daný trest přijmout.

Jelikož prokletí bylo považováno jako něco nadlidského, nadpřirozeného, jeho aplikace bývá spojována s lidským rodem, nikoliv s bohy. Nejtypičtějšími příklady je prokletí rodu Láiova a rodu Pelopova. Oba tyto cykly řeckých mýtů jsou spojeny s osobou Pelopova syna Chrýsippa. Ten byl zrozen z nemanželského vztahu Pelopa s nymfou Axiochou. Pelopova manželka Hippodameia Chrýsippa se svými syny Átreem a Thyestem zavraždila, aby pomstila Pelopovu nevěru. Pelops však za Chrýsippovu smrt Átreia a Thyesta proklel. Podle druhé verze Chrýsippovy smrti spáchal chlapec sám sebevraždu, když ho unesl thébský král Láios, aby si opatřil následníka trůnu, protože vlastní děti nechtěl²⁶⁵ nebo proto, že se do chlapce zamiloval.²⁶⁶ V tomto případě Pelops proklel Láia, aby zahynul rukou svého syna.²⁶⁷ V obou případech se Pelopovo prokletí projevilo tou největší měrou. V případě Oidipově bylo důsledkem kletby úplné vyhlazení rodu, v případě Orestově odpuštění.²⁶⁸

3.8.1. Prokletí Laiova rodu

Prokletí Láiova rodu spadá podle Proklovy Chréstomathie do mýtů thébského cyklu. Tento cyklus obsahuje tři příběhy týkající se Oidipova rodu, a to tzv. Oidipodeiu zabývající se osudy Láiovými a Oidipovými; dále Thébasis vyprávějící o sporu Eteokla a Polyneika a následném boji sedmi proti Thébám; a konečně Epigonoi pojednávající o výpravě synů těch hrdinů, kteří padli před Thébami.²⁶⁹

²⁶⁵ Zamarovský, V.: Bohové a hrdinové antických bájí. 6. vyd. Praha 2005, s. 242.

²⁶⁶ Graves, R.: Řecké mýty. Praha 2004, s. 406-7.

²⁶⁷ Aischylos – Sedm proti 6

²⁶⁸ Kramer, S. N.: Mytologie starověku. Praha 1977, s. 200.

²⁶⁹ Bahník, V. a kol.: Slovník antické kultury. Praha 1974, s. 333-334.

Protože se Láios ve věštbě dozvěděl, že bude usmrcen rukou vlastního syna, ze snahy zvrátit osud nařídil své jediné dítě pohodit v lese na hoře Kithairónu a ponechat ho napospas divé zvěři. Tím na sebe povolal hněv Hérin a delfského božstva. Héra poslala proti Thébanům z Aithiopie obludu Sfingu. Ovšem důsledkem toho, že se sluhovi, který měl s dítětem takto naložit, chlapce zželelo, Oidipús byl zachráněn a předán pastýři korintského krále Polyba. Ten, sám bezdětný, se se svou ženou Meropou dítěte ujal a vychoval ho jako svého vlastního. Hrou osudu však Oidipús věštbou zvěděl, že má zabít vlastního otce a za manželku si vzít vlastní matku, a z této obavy raději z Korintu odešel, domnívající se, že Polybos je jeho pravý otec. Byl zaveden to Théb, kde nešťastnou shodou okolností zabil svého pravého otce Láia.²⁷⁰ Poté zachránil Théby ze spárů obludy Sfingy a za odměnu se oženil s královnou Iokastou.²⁷¹

Příběh Oidipa a jeho nevědomého prohřešku otcovraždy a krvesmilství byl dán osudem předem. Oidipús netušil o svém prokletí ani o svém pravém původu a domníval se, že je vše v pořádku. To se ale změnilo tehdy, když byly Théby postiženy morem. Oidipús jako dobrý panovník dbající na blaho svého lidu, vyslal svého švagra Kreonta do věštírny, aby se dozvěděl příčinu nenadálé epidemie.²⁷² Věštba zněla jasně: mor je božím trestem za vraždu bývalého panovníka Láia. Tento trest měl pominout až po potrestání Láiova vraha.

I zde byl trest jen záminkou k tomu, aby se Oidipús dozvěděl, jak si s ním osud pohrává. Když totiž chtěl vraha potrestat, souhrou náhod se dozvěděl vše o svém pravém původu, o Láiově věštbě a o tom, že on je otcovrah a manžel vlastní matky.²⁷³ Tím se tedy dozvěděl, že překročil onen mravní vzor, a to hned dvakrát, tím že zavraždil vlastního otce, a tím že se

²⁷⁰ Sofoklés, Král Oidipus. In: Tragédie. Praha 1975, s. 158.

²⁷¹ Graves, R.: Řecké mýty. Praha 2004, s. 375.

²⁷² Sofoklés, Král Oidipus. In: Tragédie. Praha 1975, s. 161.

²⁷³ Tamtéž, s. 163.

oženil s vlastní matkou. Toto poznání jej vedlo k vlastnímu potrestání. Vypíchl si oči, aby už nemohl pohlédnout na svět, který svým jednáním, i když nevědomým, tak zohyždil.

Oidipús se snažil dělat všechno správně, dělat vše pro to, aby se neprovinil, ale nakonec se mu provinění nevyhnulo a musel za ně převzít zodpovědnost.²⁷⁴ Byl ochoten se potrestat sám, tedy uvědomil si svou vinu a chtěl ji odpykat, jednak svým oslepením, jednak tím, že odešel z vlasti, aby se očistil. Rodová kletba, která se na něj přenesla z otce Láia, se však nezastavila u něj, nýbrž dopadla i na jeho potomky.

Doprovázen svou dcerou Antigonou dorazil slepý Oidipús na pahorek Kolónos v blízkosti Athén, do posvátného háje Eumenid²⁷⁵, kde chtěl dojít věčného a zaslouženého klidu. Sem se k němu dostala zpráva o jeho synech, Eteoklovi a Polyneikovi, kteří se otce neujali, když byl strýcem Kreontem vyhnán z vlasti. Dozvěděl se, že bratři mezi sebou zaseli spor o trůn a že mladší Eteoklés staršího Polyneika z Théb vyhnal a přisvojil si panování.²⁷⁶ Polyneikés proto otce žádal, aby se přiklonil na jeho stranu a aby schválit jeho tažení sedmi proti Thébám. Podle věštby měl totiž vyhrát ten z bratrů, na jehož stranu se otec připojí. Oidipús rozzloben troufalostí synů je oba proklel, a předpověděl, že v boji o Théby padnou oba.²⁷⁷ Tím tedy ještě Pelopovu kletbu posílil. Zároveň proklel i strýce Kreonta, který jej přišel žádat, aby se přesunul blíže ke své vlasti z obavy, že by mohl být potrestán za to, že neuctíval hrob zemřelého, jak se na pozůstalé slušelo. Nechtěl však, aby Oidipús pobyl do konce svého života přímo v Thébách.²⁷⁸ V kletbě mu Oidipús

²⁷⁴ Dethlefsen, T.: Oidipus a hádanka života. Praha 2006, s. 55.

²⁷⁵ Sofoklés, Oidipus na Kolónu. In: Tragédie. Praha 1975, s. 236.

²⁷⁶ Tamtéž, s. 263.

²⁷⁷ Sofoklés, Oidipus na Kolónu. In: Tragédie. Praha 1975, s. 304-306; Podle jiné verze, která je uvedena v kyklické Thebaidě, a později u Euripida, své syny Orestés prokleje za to, že ho uvěznili doma a nechtěli a propustit. Oidipus je pak z vlasti vyhnán až po jejich smrti. – Euripidés, Foiničanky. In: Devět dramát Euripidových. Třebíč 1923, s. 521, 570, 577.

²⁷⁸ Sofoklés, Oidipus na Kolónu. In: Tragédie. Praha 1975, s. 258, 280.

přál, aby se dočkal stejného osudu jako on,²⁷⁹ čímž způsobil přenesení kletby i do jeho rodu. Po těchto událostech mohl Oidipus konečně dosáhnout blaženého posmrtného klidu.²⁸⁰

Prokletí Odipových synů pak bylo dovršeno potrestáním jejich zpupnosti, tím, že opravdu oba zahynuli při boji o Théby. Vzápětí se objevil další motiv trestu, to když Kreón odmítl pohřbít Polyneika jako odplatu za to, že se postavil proti své vlasti.²⁸¹ Antigoné svého bratra však chtěla pohřbít za každou cenu, jak se slušelo na příbuznou.²⁸² Nechat někoho nepohřbeného, nespálit jeho tělo nebo alespoň neposypat jeho mrtvolu symbolicky hrstí země znamenalo, že nebožtík nemohl po smrti dojít klidu. Jeho duše bloudila po světě a nemohla sestoupit do Hádu.²⁸³ Kletba se tedy znovu objevuje v plné míře. Po tom, co Antigoné bratra pohřbila, byla Kreontem potrestána vězením v jeskyni, kde spáchala sebevraždu. Zde se pak promítl motiv prokletí Kreontova, které vyslovil Odipús na Kolónu. Kreontův syn Haimón, Antigonin snoubenec, když spatřil její mrtvé tělo, sám se probodl mečem. Když se to pak dozvěděla Kreontova žena Euridiké, i ona spáchala sebevraždu ze žalu nad svým synem. Kreón byl tak dostatečně potrestán, protože ztratil všechny své blízké.²⁸⁴ Tady tedy prokletí Láiova rodu končí a s ním i série trestů s prokletím spojená.

3. 8. 2 Prokletí Pelopova rodu

Druhý typický příklad rodové kletby, je prokletí rodu Pelopova. Tato série příběhů spadá do cyklu trojského, respektive do tzv. Nostoi, Návratů,

²⁷⁹ Sofoklés, Oidipus na Kolónu. In: Tragédie. Praha 1975, s. 285.

²⁸⁰ Tamtéž, s. 315; Podle Apollodóra a Hygina po Kreontově vyhnání Oidipus bloudil jako slepý žebrák řeckými městy pronásledován Erinyemi, které ho konečně uštvaly na Kolónu. V tomto případě by se jeho trest nakratičko shodoval s trestem Orestovým, který byl Erinyemi rovněž honěn. Stejně jako jeho, i Oidipa pronásledovaly kvůli zločinu vykonaném na matce, Oidipus totiž svým chováním způsobil to, že se Iokasta oběsila. – Graves, R.: Řecké mýty, Praha 2004, s. 380.

²⁸¹ Sofoklés, Antigoné. In: Tragédie. Praha 1975, s. 20.

²⁸² Tamtéž, s. 22.

²⁸³ Vidman, L. Od Olympu k Panteonu. Praha 1986, s. 123.

²⁸⁴ Sofoklés, Antigoné. In: Tragédie. Praha 1975, s. 70-76.

kteřé pojednávají o osudech jednotlivých řeckých velitelů po skončení trójské války.²⁸⁵

Tantalův syn Pelops porazil krále v Pise, Oinoma, otce své budoucí manželky Hippodameie, a to lstí za pomoci Oinomaova vozataje Myrtila. Později však Pelops svrhl Myrtila ze skály do moře, aby se tak zbavil svědka podvodu. Myrtilos ho ale před smrtí stihl proklít a s ním i celý jeho rod.²⁸⁶ Pelops pak kletbu ještě zesílil po vraždě Chrysippa. Prokletí tak započalo sporem mezi Átreem a Thyestem.

V Mykénách, kde vládl Átreus, se objevilo zlaté jehně. Zlaté rouno bylo pokládáno za znamení moci vladaře, proto Thyestés s pomocí Átreovy manželky Áeropy jehně odcizil a činil si tak právo na vládu. Po roztržce s bratrem však musel odejít ze země. Átreova syna Pleisthena proto vychoval k nenávisti k otci a když dospěl, poslal ho Átreu zabít. Místo toho však Átreus zabil jeho.²⁸⁷ Po čase Átreus dovolil bratrovi návrat, ale jen proto, aby ho potrestal. Když se totiž konala hostina na počest Thyestova návratu,²⁸⁸ dal zavraždit jeho děti, nechal jim useknout prsty na rukou a nohou, a ty pak schoval pod Thyestův pokrm. Ten když přišel na to, co jí, převrhl stolek a proklel celý Pelopův rod.²⁸⁹ Tady se tedy kletba znovu znásobila. Bohy Átreův čin rozzlobil natolik, že ho pomstili, pomohli Thyestovi prchnout a seslali na Mykény neúrodu, která měla trvat tak dlouho, dokud se Thyestés nevrátí. Thyestův syn Aigistos poté zavraždil Átreu jeho synové Agamemnón a Meneláos byli z Mykén vyhnáni. Když však dospěli, Agamemnón otcovu vraždu pomstil a zabil Thyesta.²⁹⁰

Před vypuknutím trójské války se kletba opět začala projevovat naplno. Tehdy začala probíhat řada událostí, ve kterých se vykonávaly činy, za nimiž

²⁸⁵ Kramer, S. N.: Mytologie starověku. Praha 1977, s. 199.

²⁸⁶ Sofoklés, Élektrá. In: Tragédie. Praha 1975, s. 595.

²⁸⁷ Zamarovský, V.: Bohové a hrdinové antických bájí. 6. vyd. Praha 2005, s. 76.

²⁸⁸ Eurípidés, Ifigénie Taurská. In: Devět dramát Eurípidových. Třebíč 1923, s. 444.

²⁸⁹ Aischylos, Orstea. In: Antické tragédie. Praha 1970, s. 82.

²⁹⁰ Zamarovský, V.: Bohové a hrdinové antických bájí. 6. vyd. Praha 2005, s. 14.

musel zákonitě následovat trest a odplata. Prvním takovým činem bylo obětování dcery mykénského krále Agamemnona, Ífigenie. Agamemnón se rouhal bohyni Artemidě, když v jejím háji skolil laň a chlubil se tím²⁹¹, ta kvůli tomu zdržovala válečné loďstvo, které mělo vyplout z Aulidy dobýt Tróju. Podle věštby Kalcha se dala bohyně usmířit pouze obětí Agamemnonovy dcery.²⁹² Ten se nejprve vzpíral²⁹³ obětování své vlastní krve, potom ale přece jen nechal pro Ífigenii poslat pod záminkou její svatby s hrdinou Achilleem. Nic netušící Ífigenie tak byla v Aulidě postavena před hotovou věc, místo svatby se mělo konat její obětování.²⁹⁴ Zde započíná i spor Agamemnóna s Achilleem. Achilleus totiž považoval za velkou potopu to, že byl Agamemnonem využit jako záminka k vylákání Ífigenie do Aulidy. Ze všech sil se proto snažil dívku chránit a zabránit tak její smrti. Ífigenie nakonec sama pochopila, že je k oběti předurčena a nakonec a byla hrdá na to, že může svou obětí zachránit Řecko.²⁹⁵ Nechala se tedy dobrovolně obětovat, a ačkoliv ji nakonec Artemis ušetřila, vyměnila ji za laň a odnesla na Taurský poloostrov, aby jí sloužila jako kněžka,²⁹⁶ její matka Klytaiméstra byla hluboce raněna. Pomalu v ní začala klíčit nenávist k manželovi, který byl schopen obětovat její nevinnou dceru.²⁹⁷

Díky oběti Agamemnón mohl odjet do války, která trvala dlouhých deset let. Po jeho návratu ho však nečekala jen sláva a blaženost, ale i odplata. V Klytaiméstře se nenávist k němu rozvíjela²⁹⁸ a byla po dlouhá léta utužována Aigisthem, který po Agamemnonově odjezdu vyšel z postranního

²⁹¹ Sofoklés, *Elektrá*. In: *Tragédie*. Praha 1975, s. 104.

²⁹² Aischylos, *Eumenidy*. Praha 1862, s. 3-4.

²⁹³ Eurípidés, *Ifigénie v Aulidě*. In: *Devět dramát Eurípidových*. Třebíč 1923, s. 24.

²⁹⁴ *Tamtéž*, s. 50.

²⁹⁵ *Tamtéž*, s. 67-68.

²⁹⁶ Kerényi, K.: *Mytologie Řeků II. Příběhy hrdů*. Praha 1998, s. 244.

²⁹⁷ Eurípidés, *Ifigénie Taurská*. In: *Devět dramát Eurípidových*. Třebíč 1923, s. 80.

²⁹⁸ Aischylos, *Oresteia*. In: *Antické tragédie*. Praha 1970, s. 72.

života a stal se jejím milencem. Ten ji přemluvil, aby svého manžela zavraždila,²⁹⁹ aby tak pomstil i smrt svého otce Thyesta.

Agamemnón byl tedy probodnut mečem při koupeli. Klytaiméstra byla na svůj čin hrdá a případného trestu se vůbec nebála. Viděla, že její manžel nebyl nikým potrestán za vraždu vlastního dítěte, z toho odvozovala, že ani ona za vraždu manžela potrestána nebude. Navíc Aigistha považovala za svého ochránce.³⁰⁰ Agamemnonovu vraždu neodůvodňovala pouze obětí Ífigenie, ale také tím, že Agamemnón měl při trojské výpravě několik milenek, ať už Chryseovnu nebo věštkyňi Kassandru, kterou Klytaiméstra usmrtila hned po Agamemnonovi.³⁰¹

Klytaiméstra však na takovou pomstu neměla právo, neměla právo mstít Ífigenii, protože ta nebyla zavražděna, ale obětována, a to po těžkém vnitřním zápasu Agamemnona. Další důvod, který mluví proti ní, je ten, že svého manžela zabila chladnokrevně a potom ještě zapudila jeho děti. Navíc tím, že zabila krále, prohřešila se tak vůči celému národu.³⁰² Objevuje se u ní však jeden zásadní prvek, totiž že chtěla rodinnou kletbu ukončit. Opravdu se domnívala, že ona nic špatného nespáchala, pouze pomstila smrt dcery, proto pro ni nemůže být žádný trest.³⁰³ Myslela si tedy, že jejich rod je očištěn a žádná další tragédie se neodehraje. To však byl velký omyl.

Její nenávist se totiž přenesla na její vlastní děti, jejichž otcem byl Agamemnón. Především na dceru Élektru a syna Oresta, kteří chtěli za každou cenu pomstít otcovu vraždu. Orestovi samotnému, který od malička pobýval u fockého krále Strofia, bylo předpovězeno bohem Apollónem, že má otcovu vraždu pomstít smrtí matky i jejího milence.³⁰⁴ Élektrá si byla Orestovy úlohy vědoma a v jeho návrat vkládala velkou naději. Orestés

²⁹⁹ Aischylos, Oresteia. In: Antické tragédie. Praha 1970, s. 82-83.

³⁰⁰ Tamtéž, s. 74.

³⁰¹ Tamtéž, s. 75.

³⁰² Aischylos, Eumenidy. Praha 1862, s. 14-15.

³⁰³ Aischylos, Oresteia. In: Antické tragédie. Praha 1970, s. 81.

³⁰⁴ Tamtéž, s. 93.

skutečně přišel zpět domů a lstí se mu podařilo zavraždit matku i Aigistha.³⁰⁵ Aigisthův trest byl odůvodňován jeho cizoložstvím s Klytaiméstrou, tudíž se nad ním nikdo nepozastavoval a byl považován ho za spravedlivý.³⁰⁶ Ovšem vražda Klytaiméstry byla sice pomstou za smrt otce, zároveň však proviněním za matkovraždu. Orestés sám se nad tímto těžkým zločinem pozastavoval, váhal, zda má vraždu vykonat. Ovšem prvkem, který jej přesvědčil, byla Apollónova věštba. Ta mu sice říkala, že matku musí potrestat, zároveň však, že za to později bude potrestán sám. I přesto toto riziko podstoupil.³⁰⁷

Motiv Orestova provinění a trestu byl velmi oblíbeným a probíraným tématem u Aischyla, Sofokla i Eurípida. V jejich hrách se objevují jakési dva póly jeho činu, a to v tom, zda je vinen a tím pádem je trest zasloužený, nebo zda je nevinen a trpí zbytečně, podobně jako Oidipús. Především se tu jedná o dobovou zákonnou praxi, kdy se odplata řešila podle starého zákona „oko za oko, zub za zub“.³⁰⁸ U Aischyla se navíc objevuje i trest za to, že Orestés otce nepomstí, a to v podobě stíhání Erínyemi. Ty ho ale stíhají, přestože pomstu vykoná. *Je tedy obětí sporných povinností – vykonal starou svatou povinnost a zároveň spáchal hrozný nepřirozený zločin.*³⁰⁹

Euripidés se snaží Oresta ospravedlnit, respektive snížit jeho vinu tím, že zodpovědnost za vraždu přisuzuje Apollónovi.³¹⁰ Na druhou stranu ale tvrdí, že matkovražda je za každých okolností zavrženíhodná, i když byla přikázána bohem.³¹¹ Pomstít prolitou krev bylo u Hellénů svatou povinností rodiny. Právo a povinnost stíhat vraha náleželo příbuzným, stát sloužil jen jako prostředník a vykonavatel trestu. Příbuzný, který tuto svou povinnost zanedbal, mohl k tomu být donucen. Míra Orestovy viny je také podporována

³⁰⁵ Aischylos, Oresteia. In: Antické tragédie. Praha 1970, s. 133-139.

³⁰⁶ Tamtéž, s. 140.

³⁰⁷ Tamtéž, s. 107.

³⁰⁸ Tamtéž, s. 108.

³⁰⁹ Aischylos, Eumenidy. Praha 1862, s. 6

³¹⁰ Euripidés, Éléktra. In: Devět dramát Euripidových. Třebíč 1923, s. 241.

³¹¹ Tamtéž, s. 190-191.

tím, že matku nezabil jenom proto, že zabila otce, ale i jako odplatu za to, že jej odvrhla a nenechala ho žít ve vlasti.³¹²

Ať už vinen nebo nevinen, Orestés byl potrestán tím, že ho začalo mučit svědomí v podobě Erínyí. Ty mu nechtěly dát pokoj, takže se jeho případ dostal až před bohyni Athénu. Ta vytvořila soudní radu areopag z athénských občanů a ti Orestovu vinu soudili. Polovina pak hlasovala pro, polovina proti. Athéna svůj hlas však dala ve prospěch Oresta, jeho vina byla tedy smazána a prokletí rodu konečně ukončeno.³¹³

Podle jiné verze však polovina Erínyí pronásledovala Oresta i po soudu. Druhá polovina se nechala ukonejšit od Athény a staly se z nich usmířené bohyně Eumenidy. Orestés tedy prosil Apollóna o poslední radu, jak se Erinyí zbavit. Dostal pokyn, aby ze země Taurů přinesl Artemidinu sochu, která spadla z nebe.³¹⁴ Odešel tam tedy s i s přítelem Pyladem a setkal se zde se svou sestrou Ífigenií. Ta vykonávala v Tauridě úřad kněžky a měla Oresta s Pyladem obětovat. Lstí však spolu ukradli sochu a vrátili se zpátky domů.³¹⁵

V Mykénách se trůnu zatím zmocnil Aigisthův syn Alétés a chtěl zabít Oresta jako pomstu za vraždu otce a také Pylada, aby získal Élektru pro sebe. Ovšem než se mu to povedlo, Orestés ho stačil zabít první.³¹⁶ Až tím skončil řetězec krvavých bojů o mykénský trůn. Orestés tak získal vládu nad Argem a k této říši si později připojil většinu Arkadů, takže převzal královskou moc i ve Spartě. Oženil se s Meneláovou a Heleninou dcerou Hermionou a zplodil s ní syna Tísamena, který po jeho smrti vládu převzal.³¹⁷ Orestés se tedy dočkal úplného odpuštění a rodová kletba byla smazána.

³¹² Aischylos, Eumenidy. Praha 1862, s. 6-7.

³¹³ Tamtéž, s. 14.

³¹⁴ Eurípidés, Ífigénie Taurská. In: Devět dramaturgů Euripidových. Třebíč 1923, s. 397-8.

³¹⁵ Tamtéž, s. 432-437.

³¹⁶ Zamarovský, V.: Bohové a hrdinové antických bájí. 6. vyd. Praha 2005, s. 317.

³¹⁷ Pausániás, Cesta po Řecku I, II, 18.

4. Tresty podle postavení viníků

V této kapitole bych chtěla poukázat na to, že tresty se nevyhýbaly žádným postavám v řecké mytologii. Trestáni byli jak smrtelníci, tak héroové a dokonce i samotní bohové. Nutno však říci, že bohové byli díky své nadřazenosti trestáni pouze ostatními bohy. Pokud se stalo, že se někdo smrtelný rozhodl bohům pomstít, ve většině případů to s ním nedopadlo dobře. Připomínám případ Flegya a Amfitryóna, kteří se rozhodli zničit Apollónův chrám nebo Agamemnona urážejícího bohyni Artemis. Bohové naopak mohli smrtelníky a héroý trestat bez větších obav a svého práva hojně využívali, někdy snad i zneužívali. V případě héroů bohové trestali vždy konkrétní případy a jejich pomsta a tresty nabývaly různých podob, nejenom smrti. V případě trestání smrtelníků však šlo především o tresty, které postihovaly plošně celé lidské pokolení. Zeus vymýtil už druhé, stříbrné lidské pokolení, protože bylo pošetilé a vládychtivé a nechtělo uctívat bohy. Proti lidem používal především potopy. V řeckých mýtech se takovéto velké potopy objevily hned třikrát. Abychom je mohli odlišovat, byly pojmenovány podle osob, které je jediné přežily a které se pak staly zachránci lidského rodu. Jedná se tedy o potopu Ógygovu, Deukaliónovu a Dardanovu. Nejznámější je potopa Deukaliónova. Deukalión patřil do pátého, železného, pokolení a byl synem Prométhea.³¹⁸

Protože ani bohové spolu nevycházeli bezproblémově, i mezi nimi byla řada nedorozumění a sváru, které plodily pomstu a tresty. Už bylo zmíněno, že Héra byla potrestána jednak Diem za spiknutí proti němu, a jednak Héfaistem za to, že ho odvrhla. Už zde také byla podrobně popsána pomsta Héfaista na Afrodítě a Areovi. Od svých druhů byli potrestáni i bohyně Éós, Áté a Apollón.

³¹⁸ Ovidius, Proměny, s. 35.

Typickým příkladem potrestání boha bohem je však příběh Prométhea. Ten se Diovi znelíbil tím, že podporoval lidské pokolení. Naopak ostatní bohové byli vůči lidem ostražití, a protože se smrtelníci vyznačovali zpupností, bohové jim neustále hrozili záhubou.³¹⁹ Vůči ostatním bohům se Prométeus provinil hned několikrát. Poprvé to bylo, když rozdělval mohutného býka v Sikyónu. Protože chtěl obelstít Dia, zabalil kosti do vonného tuku a maso zase do nevábných vnitřností. Zeus se sice ošálit nenechal, ale i přesto si vybral kosti. Ovšem jeho hněv za Prométheovu troufalost hned dopadl na lidské pokolení. Vzal totiž lidem oheň a ukryl ho, aby maso, které mu bohům odepřeli, museli jíst syrové.³²⁰ Prométheus se však nemínil vzdát, oheň bohům uloupil a opět přinesl lidem.³²¹ To už ale Zeus nemohl strpět, a tak se rozhodl Prométhea exemplárně potrestat. Rozkázal Héfaistovi, aby Prométheovi spoutal ruce i nohy a přikoval jej k vrcholu Kavkazu, potom sám středem jeho těla protkl kůl.³²² Protože však Prométheus věděl o Diově osudu a záhubě, Zeus se z něj snažil za každou cenu jeho tajemství dostat, ale marně. Proto se rozlítil, uchopil svůj mocný blesk a srazil skálu s přikovaným Prométheem do Tartaru. Když se mu však ani tam nepodařilo zlomit Prométheův vzor, vynesl ho opět na světlo a poslal na něj orla, který mu svým zobákem rval játra, která každou noc znovu narostla, takže Prométheovo utrpení mělo být nekonečné.

Prométheův trest nebyl způsoben jen tím, že ukradl pro lidi oheň. Dia především popuzovalo, že Prométheus cítil nadměrnou lásku k lidem, a jeho potrestání mělo být tak tvrdé, aby se této lásce navěky odnaučil. Byl připoután na místě velmi vzdáleném od lidí a trest mimo tělesné utrpení spočíval i v tom, že neviděl a neslyšel žádného člověka.³²³ Sám Prométheus by raději

³¹⁹ Kerenyi, K.: *Mytologie Řeků I. Příběhy bohů a lidí*. Praha 1996, s. 158.

³²⁰ Graves, R.: *Řecké mýty*. Praha 2004, s. 144.

³²¹ Kerenyi, K.: *Mytologie Řeků I. Příběhy bohů a lidí*. Praha 1996, s. 163-164.

³²² Tamtéž, s. 167.

³²³ Aischylos, *Prométheus*. Praha 1994, s. 9-10.

volil smrt a pád do Tartaru než takovou potopu.³²⁴ Jeho provinění spočívalo také v tom, že dal lidem naději a znemožnil jim tak předvídat osud. Za každou cenu lidské pokolení chránil a bránil Diovi v jeho vyhubení.³²⁵ Dále ukázal lidem, co je na obloze, vynalezl počítání a skládání písmen v slova, naučil je základům věd, zapřáhl jim do jha zvěř, vynalezl plachty, naučil je míchat hojivé masti a léky, ukázal jim zlato, stříbro, železo a měď.³²⁶ Naučil je tedy všemu potřebnému, aby bylo schopni žít a aby si dovedli sami pomoci. Samotný oheň měl pro lidi velký význam. Díky němu se stali nezávislími na rozmarech počasí, připravovali si vydatnější jídla a sílili.

Prométheova úloha právě díky jeho utrpení byla velmi důležitá. *Jako zosobnění odvahy a vytrvalosti, hrdého vzdoru a odporu k starým řádům, lásky k svobodě a lidumilnosti patří mezi nejstarší a přitom stále živé symboly boje za pokrok a štěstí lidstva.*³²⁷ Je však otázkou, proč bohové pojali k lidskému pokolení takovou nenávist. Samozřejmě to bylo tím, že se lidé často chovali špatně, tedy vybočovali ze svého mravního rámce a postavení. Také jim však *zazlívali jakýkoli úspěch a štěstí, jež by jim umožnilo, být jen na okamžik, povznést se nad smrtelný úděl a narušit jejich božské výsady.*³²⁸ Jestliže byli lidé příliš úspěšní a lákalo je pokládat se za rovnocenné bohům, bohové tím byli značně dotčeni.³²⁹ O to víc se lidé bohům protivili, pokud se svými úspěchy, popřípadě přednostmi chlubili,³³⁰ což jsme mohli vidět na trestech v kapitole „Urážka, zneuctění boha“. Bohové tak mařili jakýkoliv pokus člověka překročit své meze hned od počátku lidského rodu.³³¹ Dá se

³²⁴ Aischylos, Prométheus. Praha 1994, s. 19.

³²⁵ Tamtéž, s. 23-24.

³²⁶ Aischylos, Prométheus. Praha 1994, s. 34-37.

³²⁷ Zamarovský, V.: Bohové a hrdinové antických bájí. 6. vyd. Praha 2005, s. 365.

³²⁸ Dodds, E. R.: Řekové a iracionálně. Praha 2000, s. 37.

³²⁹ Kramer, S. N.: Mytologie starověku. Praha 1977, s. 214.

³³⁰ Dodds, E. R.: Řekové a iracionálně. Praha 2000, s. 39.

³³¹ Chvátal, L.: Proměny mýtu o Prométheovi ve starořecké literatuře. In: Druhý život antického mýtu. Brno 2004, s. 12.

tedy říct, že hlavní chybou smrtelníků v řeckých mýtech byla snaha vyrovnat se bohům, která byla téměř vždy náležitě potrestána.

Trest Dia pocítil na svém těle i Prométheův bratr Atlás. Ten byl potrestán za to, že se přidal na stranu Krona a Títánů ve válce s olympskými bohy. Když byli Títáni poraženi, odsoudil Zeus Atlanta, aby navěky nesl na ramenou nebeskou klenbu.³³²

Prométheus však nebyl jediný, na koho se snesl trest za uloupení ohně. Zeus se rozhodl potrestat také lidstvo, a to tím nejlstivějším způsobem. Stvořil totiž krásnou ženu Pandóru a věnoval ji Prométheovu bratru Epimétheovi. Ten dívku přijal, i když ho před tím Prométheus varoval. Pandóra si s sebou také přinesla skříňku, kterou otevřela, a vylétlo z ní všechno zlé pro lidstvo, jen naděje zůstala na dně a bylo za ní přibouchnuto víko. Ženské pokolení se tak stalo zlou pohromou pro muže, a přineslo jim bědy a žaly, a to do konce lidského žití. Tím, že se tedy provinil Prométheus, bylo potrestáno lidstvo.³³³

Hérójské pokolení bylo od bohů potrestáno především trójskou válkou. Na jejím počátku stála uražená bohyně sváru Eris, která nebyla jako jediná z bohů pozvána na slavnou svatbu Pélea a Thetidy. Pomstila se tedy tím, že mezi hosty hodila zlaté jablko s nápisem „Té nejkrásnější“ a způsobila tím rozpor mezi Héróu, Afrodítou a Athénou a v konečném důsledku také tažení Řeků proti Tróji.³³⁴ Zeus rozpoutal trojskou válku, aby se zbavil nadbytku lidí na zemi a sjednal slávu Řecku.³³⁵

Tažení proti Tróji byl vlastně trest ze strany Řeků za únos manželky krále a krádež jeho pokladnice. To znamenalo porušení posvátného práva pohostinství a Meneláos válečnou výpravu učinil v souladu s požadavky

³³² Houtzager, G.: Encyklopedie řecké mytologie. Čestlice 2003, s. 68.

³³³ Chvátal, L.: Proměny mýtu o Prométheovi ve starořecké literatuře. In: Druhý život antického mýtu. Brno 2004, s. 13.

³³⁴ Zamarovský, V.: Bohové a hrdinové antických bájí. 6. vyd. Praha 2005, s. 120.

³³⁵ Eurípidés, Helena. In: Devět dramát Eurípidových. Třebíč 1923, s. 258.

mezinárodního práva a mužské cti.³³⁶ Paridův čin byl urážkou pro celé Řecko a nebyl-li by náležitě potrestán, nemohl by si nikdo být jist, že jeho žena bude v bezpečí.³³⁷

Bohové také někdy chodili po světě v přestrojení za lidi a zkoušeli povahu smrtelníků. Jednou takto putovali Zeus s Hermem a dostali se do bohaté vesnice. Nikdo je však nechtěl pohostit, jen dva stařečci Filemón a Baukis. Bohové za trest vesnici zničili a stařečkům postavili chrám.³³⁸ Zeus také vyvrátil Flegyjské pokolení svými blesky, protože loupili, napadali sousedy a chtěli také vyloupit chrám v Delfách.³³⁹

³³⁶ Zamarovský, V.: Bohové a hrdinové antických bájí. 6. vyd. Praha 2005, s. 270.

³³⁷ Graves, R.: Řecké mýty. Praha 2004, s. 643.

³³⁸ Ovidius, Proměny, s. 232-236.

³³⁹ Pausániás, Cesta po Řecku II, IX, 36.

5. Bohové spojení s pojmy trestu, odplaty a pomsty

Jak už bylo napsáno výše, trest mělo v oblibě mnoho bohů a každý z nich trestal po svém. Zeus pomocí blesků, Apollón svými šípy, Hérá intrikami, Artemis šípy a proměnami. Existovaly však několik bohů, kteří byli s trestem spjati větší měrou. Jednalo se především o bohyně pomsty a kletby Erínye, bohyni spravedlnosti Diké a bohyni spravedlivé odplaty Nemesis.

5. 1. Erínye

Erínye byly typickým příkladem trestajících bohů, protože mstu a odplatu měly přímo v popisu práce. Ztělesňovaly objektivní zákon, který tvrdil, že prolitou krve je třeba odčinit.³⁴⁰ Jejich hlavním úkolem bylo stíhat krvavé zločiny a násilné porušování práva. Pronásledovaly vrahy, lupiče, křivopřísežníky, vzbuřence a rušitele rodinných svazků. Mimo to však trestaly různá příkoří, chránily ubohé a bezbranné, hlavně cizince bez vlasti a sirotky. Jejich specializací bylo především trestání zločinů vůči matkám, což dokazuje případ Orestův. Byly neúprosné, neznaly ani smír ani milost, a odplata za přečin se tak rovnala záhubě provinilce.³⁴¹ Představa o působení Erínyí vzrostla z víry, že zemřelí, především lidé násilně sprovedení ze světa se mohou mstít.³⁴²

Žily v podsvětí a byly to služebnice Háda a Persefony a také pomáhaly bohyni Diké.³⁴³ Na svět přicházely zahalené v husté mlze, která je činila neviditelnými. Obcházely svět, pátraly po provinilcích, a když je dostihly, tak je nemilosrdně mučily. Nešťastník jim neunikl ani v podsvětí, protože tam měly stejnou moc jako na zemi. Na zemi byl provinilec vyhnán z domova, šílený bloudil od města k městu, dokud nenalezl milosrdnou bytost, která by

³⁴⁰ Dodds, E. R.: Řekové a iracionálně. Praha 2000, s. 56.

³⁴¹ Aischylos, Eumenidy. Praha 1862, s. 8.

³⁴² Antická kultura. Praha 1961, s. 226.

³⁴³ Encyklopedie antiky. Praha 1973, s. 146.

jej očistila.³⁴⁴ To se stalo po očištění Oresta a jeho světské osvobození areopagem. Protože Erínye soud neuznávaly, Athéna je ukonejšila a smířila, aby od pomsty upustily a chránily vyšší řád práva. Z bohyní pomsty se tak staly blahomyslné bohyně Eumenidy, které se smířily s novým řádem a přijaly sídlo pod Areopagem.³⁴⁵

Jejich původ není jasný, autoři ho vykládají různě. Nejsou ani sjednocení v tom, kolik jich bylo. Homér zná jen jednu, Euripídés uvádí počet tři a u pozdějších autorů se objevují i jejich jména, Alléktó, Tísifoné a Megaira. Zobrazovány byly jako okřídlené ženské postavy s hadími vlasy, třímajícími pochodně nebo biče. Později však jejich význam poklesl a Erínys znamenala pouhou zkázu nebo neštěstí.³⁴⁶

Protože byly Erínye prvotními podsvětními božstvy v řeckém pantheonu, řídily se jen vlastními zákony a neuznávaly autoritu bohů nejmladší generace Olympanů. Proto nebyly oblíbeny ani u lidí, ani u samotných bohů.³⁴⁷ Starší božstva ještě splyvala s přírodou, proto pro ně byla typická nespoutanost a krutost. Oproti tomu nová generace bohů byla ušlechtlejší a přírodu ovládla.³⁴⁸ Erínye proto měly zakázáno účastnit se hodů s bohy, nesměly s nimi chodit na soudy a byly Diem vyloučeny z Olympu.³⁴⁹

O Eríných neboli Líticích se zmiňuje už Homér v *Íliadě* i *Odyssei*. *Ílias* se o nich zmiňuje hned několikrát, především jsou prezentovány jako ty, které dlíce v podsvětí slyší vyřčenou kletbu a přicházejí ji na svět pomstít.³⁵⁰ V *Odysseie* je jmenuje *Télemachos* jako své potenciální mstitelky v případě, že by zradil matku.³⁵¹

³⁴⁴ Martin, R. a kol.: *Slovník řecko-římské mytologie a kultury*. Praha 1993, s. 84-85.

³⁴⁵ Aischylos, *Eumenidy*. Praha 1862, s. 17.

³⁴⁶ *Encyklopedie antiky*. Praha 1973, s. 176.

³⁴⁷ Zamarovský, V.: *Bohové a hrdinové antických bájí*. 6. vyd. Praha 2005, s. 119 – 120.

³⁴⁸ Aischylos, *Eumenidy*. Praha 1862, s. 9.

³⁴⁹ Tamtéž, s. 41-42.

³⁵⁰ Homér, *Ílias*, IX 418 205; IX 571-2 210; XIX 259 429.

³⁵¹ Homér, *Odysseia*, II 130-6.

5. 2. Diké

Diké byla dcerou Dia a bohyně Themidy. Jejím úkolem bylo stát po boku svého otce vždy, když vykonával svou funkci nejvyššího soudce. S ní i její matka, která byla bohyní zákonného pořádku. Obě chránily právo, Diké ve smyslu spravedlnosti, Themis ve smyslu zákonitosti. Diké měla také sestru Adikiu, která byla jejím přímým opakem, totiž bohyní bezpráví.³⁵² S Dikou vystupovala i její další sestra Eunomia, bohyně zákonitosti, která také chránila pořádek v přírodě a společnosti.³⁵³

U Aischyla byla Diké vykonavatelkou Diovy vůle na zemi, jejím atributem byl meč. Mimo matku a sestru ji také doprovázely Poiné neboli Trest, Erinye a Aisa neboli osud.³⁵⁴

5. 3. Nemesis

Byla dcerou bohyně noci Nykty a boha temna Ereba a byla bohyní spravedlivé odplaty. Jejím úkolem bylo obdarovávat lidi podle zásluhy štěstím nebo neštěstím. Protože se ale lidé většinou chovali špatně, tak spíše trestala. Důsledně pronásledovala ty, kteří překročili pravou míru a zaslepeni nenadálým štěstím se dopouštěli zpupných činů – hybris. Trestala pýchu mocných, domýšlivost bohatých i násilnosti zločinců. Tresty je pak stíhala tak dlouho, dokud nebylo učiněno za dost spravedlnosti. Jejími atributy byly uzda, míra, meč a bič.³⁵⁵

Pravá míra, která byla základním pojmem filozofického a náboženského myšlení ve starém Řecku, měla zaručit celkovou rovnováhu světa, na rozdíl od chaosu. Jako občanská jednota zaručovala rovnováhu společenské skupiny oproti anarchii popírající řád.³⁵⁶

³⁵² Zamarovský, V.: Bohové a hrdinové antických bájí. 6. vyd. Praha 2005, s. 101.

³⁵³ Tamtéž, s. 125.

³⁵⁴ Encyklopedie antiky. Praha 1973, s. 146.

³⁵⁵ Zamarovský, V.: Bohové a hrdinové antických bájí. 6. vyd. Praha 2005, s. 287.

³⁵⁶ Martin, R. a kol.: Slovník řecko-římské mytologie a kultury. Praha 1993, s. 168.

6. Závěr

Ve své bakalářské diplomové práci jsem se zabývala pojmy trestu, odplaty a pomsty v řeckých mýtech, a z tohoto pohledu jsem se zaměřila na několik oblastí, které s tím souvisí.

V první kapitole jsem popsala nejčastější příčiny trestů, pomsty a odplaty v řeckých mýtech. Mezi nejčastější příčiny, za kterými následoval trest, spadala žárlivost, vražda, zneuctění boha, nedodržení slova či porušení nařízení a ztráta cudnosti. Žárlivost byla velmi častým motivem a nevyhýbala se bohům ani smrtelníkům. Největší praxi v trestání ze žárlivosti měla samotná bohyně Héra, a to díky častým nevěrám svého božského manžela. Nejvíce jejími intrikami trpěl hrdina Heráklés. Obecně se trestalo především kvůli nevěře, velmi častým jevem však bylo i odmítnutí, a to většinou starší vdané ženy mladším mužem. I vražda byla velmi častou příčinou trestu, především proto, že na vrahovi zanechávala poskvrnu ohrožující celé společenství. Proto za vraždou většinou následovala vyhnanství a následné očištění. Objevují se však i jiné tresty za zabití, například trest podsvětní, proměna nebo daň. Zvláště tvrdě se trestala vražda někoho blízkého. Smrtelníci také ve své pýše často neprojevovali dostatečnou úctu bohům. Nejčastěji jim odmítali vzdávat oběti, úplně jimi pohrdali, poskvrňovali jejich chrámové okrsky nebo se jim snažili přiblížit a mnohdy se vychloubali, že jsou lepší než oni. Neúcta byla nejvíce projevována bohu Dionýsovi, zvláště tvrdě ji pak trestali Zeus, Afrodita a Artemis. Co se týče nedodržení slova nebo porušení nařízení, nejčastěji se nedodržovala výplata slíbené odměny, daný slib nebo se porušovala nepsaná pravidla. Ztráta počestnosti se v řeckých mýtech považovala za těžký prohřešek, proto byla také přísně trestána. Dívky tak ze strachu z trestu své děti často raději odložily.

V druhé kapitole jsem vyčlenila několik typů trestů v řeckých mýtech a ukázala je na konkrétních mýtických příbězích. Zabývala jsem se smrtí,

tělesnými tresty, napadení blízké osoby, proměnou, vyhnanstvím, potupou a podsvětními tresty. Smrtí byla trestána poměrně velká škála provinění, od zpupnosti, přes krádež, neúctu k bohům až k násilí. Zeus nejčastěji trestal pomocí blesků, Apollón zase svými přesnými šípy, Herakles a Théseus silou svých rukou. Tělesné tresty znamenaly nejčastěji ztrátu zraku, ale viník mohl být potrestán také němou, nebo ukrutným hladem. V řeckých mýtech se trestalo i napadením blízkého člověka, nejčastěji jeho smrtí. Výsadou božských trestů byla také proměna. Viníci mohli být proměněni ve zvíře, rostlinu nebo kámen, nejčastější byla proměna v ptáka. Na proměny se specializovala hlavně bohyně Artemis. Vyhnanstvím se zase trestala vražda nebo ztráta počestnosti u dívky. O trestu potupy se dá hovořit především u bohů, jejichž váženost se dala snadno porušit, a to především bohy samými. Bohové si tak na své kolegy vymýšleli tresty, které je dokázaly opravdu zesměšnit, jako například Héfaistos na Afrodítu a Area nebo Zeus na Héro. Zvláště zpupní jedinci, kteří se provinili především vůči bohům, byli exemplárně trestáni v podsvětí, nejtypičtější byly tresty Tantalova, Ixióna, Sísyfa a Salmónea.

Zvláště důkladně jsem se věnovala oddílu o prokletí. Zde se totiž objevují dva typické příklady viny a následného trestu, a to příběh Oidipův a Orestův. Oba byli stíženi rodovou kletbou, za kterou ve své podstatě nemohli, a museli trpět oni i jejich příbuzní. V Oidipově případě skončila rodová kletba zánikem celé jeho rodiny, v Orestově případě úplným odpuštěním.

Ve třetí kapitole jsem poukázala na to, že tresty se nevyhýbaly ani samotným bohům, kteří tak často dopláceli na spory se svými kolegy. Nejtypičtějším příkladem je trest Títána Prométhea. Bohové však také trestali smrtelné pokolení, a to především za jejich zpupnost a snahu být lepší a přiblížit se bohům.

V poslední kapitole jsem se pak stručně zmínila o bohyních spojených s pojmem trestu, odplaty a pomsty, Erinyích, Diké a Nemesis, které zaručovaly spravedlivý řád světa.

Doufám, že se mi podařilo do své práce zahrnout nejčastější tresty objevující se v řeckých mýtech. Domnívám se, že je dobré mít jejich častý výskyt v mýtech v povědomí, protože pro antického člověka znamenaly hlavně mravní ponaučení a ujištění, že svět je opravdu spravedlivý a běží podle zaběhnutého řádu. Je to o to důležitější, že *„v antice hledali svou morální oporu, své ideály a vzory, lidé všech pozdějších dob, od pozdní antiky a raného středověku až po dnešek.”*³⁵⁷

³⁵⁷ Vidman, L. Od Olympu k Panteonu. Praha 1986, s. 151.

7. Použité prameny a literatura

7. 1. Prameny

Aischylos: Eumenidy. Přel. Václav Nebeský. Praha. 1862.

Aischylos: Prométheus. Přel. Ferdinand Stiebitz. Praha. 1994.

Aischylos: Prosebnice. Přel. Julius Enders. In:

<http://www.salon.webz.cz/salon.html> (2010-4-1)

Aischylos: Sedm proti Thébám. Přel. František Loukotka. Praha. 1900.

Antické tragédie. Přel. Ferdinand Stiebitz. Praha. 1970.

Eurípidés: Devět dramát Euripidových. Přel. Josef Sedláček. Třebíč. 1923.

Eurípidés: Héraklés a jiné tragédie. Přel. Jaroslav Král; Jiří Klier; Helena Kurzová. Praha 1988.

Eurípidés: Hippolytos a jiné tragédie. Přel. Rudolf Mertlík. Praha. 1986.

Eurípidés: Trójanky a jiné tragédie. Přel. Ferdinand Stiebitz; Olga Velešová. Praha. 1978.

Homér: Ílias. Přel. Otmar Vaňorný. 10. vyd. Praha 1996.

Homér: Odysseia. Přel. Otmar Vaňorný. Praha 1956.

Pausaniás: Cesta po Řecku I. Přel. Helena Businská. Praha 1973.

Pausaniás: Cesta po Řecku II. Přel. Helena Businská. Praha 1974.

Ovidius: Proměny. Přel. Ivan Bureš. Praha. 1974.

Sofoklés: Tragédie. Přel. Ferdinand Stiebitz; Václav Dědina; Radislav Hošek. Praha. 1975.

7. 2. Literatura

Antická kultura. Praha. 1961.

Bahník, Václav a kol.: Slovník antické kultury. Praha. 1974.

Bartoněk, Antonín: Odysseové na mořích historie. Praha. 1976.

Bouzek, Jan; Kratochvíl, Zdeněk: Od mýtu k logu. Praha. 1994.

- Burnová, Lucilla: Řecké mýty. Praha. 1999.
- Cimrhanzl, Tůma: Antická mythologie. Praha. 1999.
- Dethlefsen, Thorwald: Oidipus a hádanka života. Praha. 2006.
- Dodds, Eric Robertson: Řekové a iracionálno. Praha. 2000.
- Eliade, Mircea: Dějiny náboženského myšlení I. 3 vyd. Praha. 2008.
- Encyklopedie antiky. Praha. 1973.
- Grant, Michael; Hazel, John: Who's Who in Classical Mythology.
London. 1993.
- Graves, Robert: Řecké mýty. Praha. 2004.
- Houtzager, Guus: Encyklopedie řecké mytologie. Čestlice. 2003.
- Chvátal, Ladislav: Proměny mýtu o Prométheovi ve starořecké literatuře.
In:Druhý život antického mýtu. Brno. 2004.
- Kerényi, Karl: Mytologie Řeků I. Příběhy bohů a lidí. Praha. 1996.
- Kerényi, Karl: Mytologie Řeků II. Příběhy héróů. Praha. 1998.
- Kerényi, Karl; Jung, Carl Gustav: Věda o mytologii, 2. vyd. Brno. 1997.
- Kramer, Samuel Noah: Mytologie starověku. Praha. 1977.
- Martin, René a kol: Slovník řecko-římské mytologie a kultury. Praha. 1993.
- Pippin Burnett, Anne: Revenge in attic and later tragedy. California. 1988.
- Vidman, Ladislav: Od Olympu k Panteonu. Praha. 1986.
- Zamarovský, Vojtěch: Bohové a hrdinové antických bájí. 6. vyd. Praha. 2005.

8. Seznam obrazových příloh

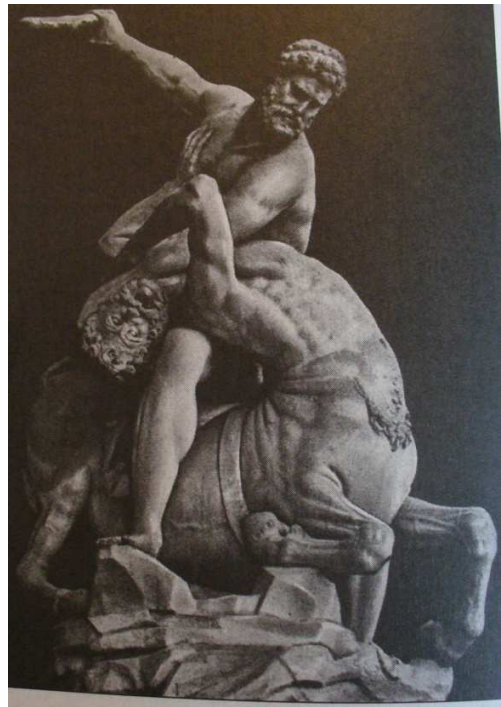
1. Potrestání Nioby. Attická červenofigurová malba na tzv. Orvietském kráteru; In: Zamarovský, Vojtěch: Bohové a hrdinové antických bájí. 6. vyd. Praha. 2005. s. 294.
2. Héraklés a centaur Nessos. Sousoší Giovanniho da Bologna; In: Zamarovský, Vojtěch: Bohové a hrdinové antických bájí. 6. vyd. Praha. 2005. s. 290.
3. Odysseus a jeho muži oslepují Polyfema. Detail z tzv. Eleuzinské amfory; In: [http://cs.wikipedia.org/wiki/Polyfémos_\(Kyklóp\)](http://cs.wikipedia.org/wiki/Polyfémos_(Kyklóp)) (2010-5-3)
4. Sisyfos, Ixión a Tantalos v podsvětí. Anonymní ocelorytina z 18. století; In: Zamarovský, Vojtěch: Bohové a hrdinové antických bájí. 6. vyd. Praha. 2005. s. 399.
5. Apollón střílející šípy na Titya. Attická červenofigurová keramika; In: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Tityos> (2010-5-3)
6. Kadmos a drak. Černofigurová keramika z Euboie; In: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Kadmos> (2010-5-3)
7. Agaué a Inó trhají Penhtea. Attická červenofigurová keramika; In: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Pentheus> (2010-5-3)
8. Odysseova pomsta na nápadnicích Penelopy. Červenofigurová malba na attickém skyfu; In: Zamarovský, Vojtěch: Bohové a hrdinové antických bájí. 6. vyd. Praha. 2005. s. 304.
9. Prométheus a Atlás. Černofigurová malba na lakónské číši; In: Zamarovský, Vojtěch: Bohové a hrdinové antických bájí. 6. vyd. Praha. 2005. s. 366.
10. Aiás znásilňující Kassandru. Attická červenofigurová číše; In: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Kassandra> (2010-5-3)

11. Médeia zabíjí syna. Červenofigurová malba na italské amfoře; In: Zamarovský, Vojtěch: Bohové a hrdinové antických bájí. 6. vyd. Praha. 2005. s. 263.
12. Marsyás potrestaný Apollónem. římská mramorová kopie části řeckého sousoší; In: Zamarovský, Vojtěch: Bohové a hrdinové antických bájí. 6. vyd. Praha. 2005. s. 261.

1.

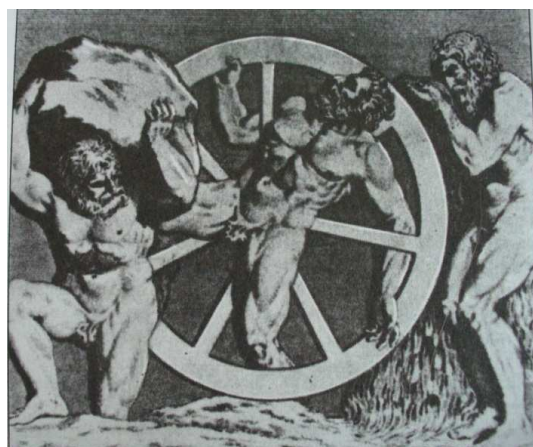
2.

3.

4.

5.

6.

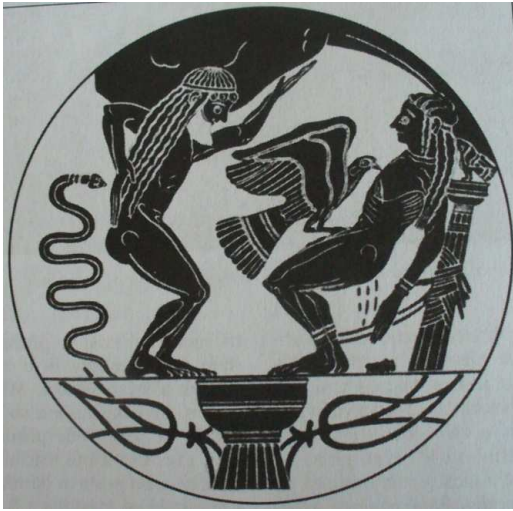
7.

8.

9.

10.

11.

12.

9. Resumé

The main subject of this thesis is retaliation, punishment and revenge in Greek myths. The motive of punishment is very important because occurred frequently in Greek myths and sometimes form basic structural stone some of the myths. Intention of this thesis was find resemblances of punishment, categorize this resemblances and write their reasons. The most frequent reasons were jealousy, murder, dishonour of god, violation promise and loss of virginity. The resemblances of myths were death, punishments of body, attack family, transformation, exile, dishonour, punishment of Hades and oath. The reasons and resemblances of punishment it illustrated on particular examples from mythical stories. Next it described who was in myths punished, there was peoples, heroes and gods. It finally allude to gods, who was interconnected with punishment, retaliation and revenge, it was Erinys, Diké and Nemesis. The sources for my thesis were primary written and secondary literature. Primary written sources are poems of Homer, *Description of Greece* of Pausanias, *Metamorphoses* of Ovidius and mainly tragedies of three Greeks playwrights, Aeschylus, Sophocles and Euripides. The most important of secondary literature was books of Karl Kerényi, Vojtěch Zamarovský and Robert Graves.

10. Anotace

Příjmení a jméno autora:	Kateřina Dřevíková
Název katedry a fakulty:	Katedra klasické filologie, Filozofická fakulta
Název diplomové práce:	Odplata, trest a pomsta v řeckých mýtech
Vedoucí diplomové práce:	PhDr. Noemi Sklenářová
Počet znaků:	98906
Počet příloh:	12
Počet titulů použité literatury:	37
Klíčová slova:	trest, odplata, pomsta, řecké mýty, řecké náboženství, Erýnie, Diké, Nemesis, řeční bohové, řeční heróové, Oidipús, Orestés, Prométheus

Charakteristika bakalářské diplomové práce:

Bakalářská diplomová práce se zabývá trestem, odplatou a pomstou v řeckých mýtech, přičemž se snaží ukázat, že tyto jevy byly důležitou součástí řecké mytologie. Vyčleňuje nejčastější příčiny, které vedly k trestu, odplatě či pomstě a poukazuje na podoby trestů, které se v řeckých mýtech objevovaly nejčastěji. Jednotlivé typy trestů pak ukazuje na konkrétních příbězích mýtických postav, tedy bohů a héroů. Krátce se také věnuje bohyním spojeným s pojmem trestu, odplaty a pomsty, a to Erinyím, Diké a Nemesis.